

Darülfünun

EDEBİYAT FAKÜLTESİ

MECMUASI

فلسفە ، اجتماعیات ، تاریخ ، جغرافیا ، ادبیات

ایکى آبدە بىر نىش اولونور

مندرجات

روقتور اور خانە سەدالدى	بىكى زمان فلسفەسى
ازمىرلى اسماعىل مەقى	ایكى تورك فيلسوفى
اسماعىل مەقى	روصوبە كوره بدن تربىهسى
آورام غالاتى	تصحیح واعتذار
خلیل نعمة الله	فلسفە اصطلاحلىرى
خلیل نعمة الله	ابتدائى ذهنیت
على مامبر	جوغرافىاده مشاهده اصوللىرى
كوبىپى زاده محمد فؤاد	بين الملل مستشرقلر قونغرهسى

استانبول — آمدى مطبعەسى

1928

ایکی تورک فیلسوفی

3

اخوان صفا

3- رساله لر

1 - تصنیف علوم - :

اخوان صفا طرفندن قلمه آلنان رساله لر تصنیف علوم اساسنه کوره ترتیب ایدلمش
ایدی . بشرک الده ایتدیکی علملر صنایع علمیه رساله سنده بیان اولوندیغی اوزره اوچ
صنفه آریلیور ایدی : علوم ریاضیه ، علوم شرعیه وضعیه ، علوم فلسفیه حقیقیه . علوم
ریاضیه بیلدیگمز ریاضیات دکیل ایدی ، ریاضیات علوم فلسفیه حقیقیه ده داخل ایدی .
علوم ریاضیه اکثریتله دنیاده یاشامق ، کچنمک خصوصنه عائد اولمق اوزره دو قوز علمدن
عبارت ایدی : 1 - اوقوما ، یازما 2 - لغت ونحو 3 - حساب ومعاملات 4 - شعر
وعروض 5 - زجر وفال [1] 6 - سحر وعزائم ، [2] کیمیا وحیل 7 - صنعتلر 8 -
آلیش ویریش ، زراعت وتجارت 9 - سیر و اخبار .
علوم شرعیه وضعیه آخرتی طلبه ، نفوسک طبابتنه موصوع اولمق اوزره آلتی علمه
آریلیور : 1 - علم تنزیل ، [3] 2 - علم تاویل ، 3 - علم روایات و اخبار ، 4 - فقه وسنن
واحکام ، 5 - نصیحت وزهد وتصوف ، 6 - رؤیا تعبیری .
علوم فلسفیه حقیقیه بی ده دورت بویوک قسمه آیرمشلردی : ریاضیات ، منطقیات ، طبیعیات
والسبیات .

[1] زجر ، قوش فالجیلنی در .

[2] عزیمت پری تسخیر ایتک ، آفسونجیلق دیمکدر .

[3] تنزیل نصوصک ظاهرینه ، تاویل باطننه عائد علم در .

اخوان صفا علوم فلسفیه یی تصنیفده ترتیب کوزتمشدر ، بسیطدن مرکه دوعرو
یورومشدر ایدی . ریاضیات برنجی مرتبه ، الهیات دوردنجی مرتبهده ایدی . ریاضیاتی
تصنیف خصوصنده ینه ترتیبه رعایت ایدرک دورت علمه آیریورلر ایدی : علم ارثیا طیقی
ویا علم عدد ویا علم حساب ، علم جومطریا ویا هندسه ، علم موسیقی ویا تألیف ، علم
اسطرنومیا ویا علم نجوم . ایشته بونلر علوم اصلیه ، حکمت ریاضیه ایدی . جبر علم عدد فروغندن ،
میخانیک ، مناظر ، مساحه ، جر اثقال علم هندسه فروغندن ایدی .

اخوان صفا علوم منطقیه یی بش قسمه آیریورلر ایدی : 1 - شعر ، 2 - خطابه ،
3 - جدل ، 4 - برهان ، 5 - مغالطه .

اخوان صفا طبیعیاتی تصنیف خصوصنده ینه ترتیب صره سیله یدی قسمه آیرمشدر
ایدی : 1 - مبادی جسمانیه ، 2 - سما وعالم ، 3 - کون وفساد ، 4 - آثار علویه ویا
حادثات جوویه ، 5 - معادن ، 6 - نباتات ، 7 - حیوانات . طب ، بیطارلق ، زراعت ،
صنایع هپ طبیعات فروغندن ایدی .

اخوان صفا الهیاتی ده ترتیب صره سیله بش علمه آیرمشدر ایدی : 1 - معرفه الله ،
2 - علم روحانیات (جواهر بسیطه عقلیه یعنی ملائکه) ، 3 - علم نفسانیات (فلک محیطدن
مرکز ارضک منتهاسنه قادار اجسام فلکیه وطبیعیه ساری اولان نفوس) 4 - علم
سیاست ویا نوامیس [1] 5 - علم معاد . خلاصه اخوان صفا علوم فلسفیه یی یدی صره یه
آیریورلر ایدی : علم عدد ، علم هندسه ، علم موسیقی ، علم نجوم ؛ منطقیات ، طبیعات
و الهیات . بو یدی علمک هر بری مادونه نظراً داها قولای ، مافوقنه نظراً داها زور
الده ایدیلیر ایدی .

اخوان صفا قرون وسطانک اورتایه قویدقلری تصنیف علومدن اوزاق دوشمشدر
ایدی . قرون وسطی تصنیفی بر «بمختر صفحه سی» ایدی ، قابا صورتده برتقسیم ایدی . صرف
ونحو ، جدل ، بیان ویا بلاغت ویا خطابت [ثالوث - Trivium] نامی آلتنده ، علم عدد ،
هندسه ، موسیقی ، نجوم [رابوع - quadrium] نامی آلتنده طوپلانمش ، مجموعنه «صنایع
نقیسه سبعة» دینمش ایدی .

اخوان صفانک علوم بشریه یی علوم ریاضیه وشرعیه وضعیه یه تقسیملری آز چوق قرون

[1] توامیس ناموسک جمعی در . ناموس شریعت ، وحی ، وحی ، وحی ، وحی ، وحی ، نبوتک

احوالی بیلنه ن علمه ده ناموس دنیره .

وسطی تصنیفی آکدیر یورایسه ده علوم فلسفیه تصنیفی بویله دیکلدر . علوم فلسفیه تصنیفی فلاسفہ جدیدہ نیک طرز تصنیفلریله علاقہ دارد . ایلاک ایشده فرانسیز فیلسوفی اثباتیہ مدرسہ سی رئیس او گوست قونته بر ایز بر اقمشدر . فی الواقع او گوست قونت کندیسندن اول کلان فلاسفہ جدیدہ نیک باباسی انکلیز فیلسوفی باقون کبی نفس انسانیہ نیک ملکات ثلاثہ سنی نظر اعتبارہ آمامش ، فرانسیز فیزیکیجیسی آمپر کبی یالکز موضوعلری کوزتمہ مش ، بلکه علومک موضوعلرینی نظر اعتبارہ آمله برابر نظام و سلسلہ مراتب کوزتمش ، بسیطدن مرکبہ دوغرو یورمشدر . او گوست قونت اخوان صفا کبی ریاضیاتی باشه کچیرمش ، اعداد قانونندن باحث اولان حسابی اشکال قانونندن باحث اولان هندسہ دن اول قبول ایتمش ، یالکز موسیقی بی اخوان صفا کبی علوم اصلیه آراسنه کتیرمه مش ، ہیئت دیدیکمز نجومی ده ریاضیاتدن آیره رق ریاضیات ایله طبیعیات آراسنه صیقشدرمشدر . قرون وسطادہ پک زیادہ اہمیتی اولان ارسطو منطقی ویا منطق صوری قیاسدہ کی سرء استعمال نتیجہ سندہ قرون جدیدہ اہمیتی ضایع ایتمش ایدی . ارسطونک «فص - Organon» ی قرون وسطادہ مجلہ علوم ایدی . فقط فلسفہ جدیدہ مؤسسہ لری باقون ایله ده قارت بونی ثمرہ سز کورمکله علومک منہج لرندن ، مه تود لرندن باحث اولان منطق مادی ویا تطبیقی بی اور تایہ قومشدر ایدی . تجددورینہ قادر ارسطو منطقدن باشقا مکمل بر طریق علم ، مه تود تصور اولو نمادینی حالده تجددورندہ بالعکس یالکز فلاسفہ دکیل ، اهل علم طرفندن ده او مه تود انتقادہ اوغرا دی . اسقوجیا فیلسوفی هاملتوندن ماعدا ارسطو منطقی احیایہ غیرت ایدن ایدن بولو نمادی . او گوست قونت منطق صوری بی آلاماز و علمک طریق لرندن عبارت اولان منطق مادی بی علوم اصلیه آراسندہ آگاماز ایدی . طبیعیات و تجربہ [دہ نہک] علملری زمانندہ پک زیادہ ترقی ایتمکله ہیئتدن صوکر صرہ سیلہ فیزیق ، کیمیا ، حیاتیات قسملرینی آدی ، تجربہ ساحہ سی خار چندہ هیچ علم قبول ایتدیکندن مابعد الطبیعہ ویا الہیاتی قادر و خارجی ایتمش ، یرینہ یکی ظهور ایدن اجتماعی قومش ایدی . اخوان صفانک علوم اصلیه سی صرہ سیلہ یدی علمہ بالغ اولدینی حالده او گوست قونتک علوم اصلیه سی صرہ سیلہ الی علمہ بالغ اولویور ایدی .

اخوان صفا فلسفہ بی اوچ درجہ یہ آیرر لرایدی . ایلاک درجہ سی علومہ مشتاق اولمق ، اورتا درجہ سی موجوداتک حقیقتلرینی الدن کلدیکی قادر الدہ ایتمک ، صوکر درجہ سی سوزی وایشی بیلکیسنہ او یغون بولو نمق در : دیمک اولویور کہ فلسفہ مرا قیسی ایلاک درجہ ده قالا جق ،

عالم اور تا درجهيه چيقاجق ، حق ، صدق و عدلى جمع ايدن ، ديكر بر تعبير ايله دوشونجه نهي سوزينه ، سوزى ايشنه اويغون اولان ذات ده صوك درجه يي احراز ايدنك .

اخوان صفا فيلسوف اولق ايچين حكمت نظريه يي ضرورى كور يورلر ايسه ده كافى صايمايورلر ، آنجاق حكمت عمليه ايله كافى و تام صايمايورلر ايدى . اخوان صفا عصر نده بولونان ابوحيان توحيدى [1] فلسفه يي «حقى بيلمك ، حق ايله عمل ايتمك» ديه تعريف ايتمكه بومعنا يي قصد ايدور ايدى . فيلسوف رياضى ابن الهيثم البصرى [2] بومفهومي «فلسفه نك نتيجه سي حقى بيلمك ، عدل ايله عمل ايتمك» صورتيله افاده ايدور ايدى . شهبه يوق كه اخلاقه اهميت ويرن فيلسوفلر فلسفه نظريه يي كافى كوره مزلر ايدى .

اخوان صفار رياضيات و منطقيات ايلك زمريه ده ذكر ايتمكه انكليز فيلسوفى سبنسرك مشرى اولويورلر ايدى . سبنسرك او گوست قونته ياقلاشه رق علومى موضوع اعتباريله بسپطن مر كه دوغرو تصنيف ايتمش و اوچ بويوك زمريه آيرمش ايدى : علوم مجردة ، علوم مجردة مشخصه ، علوم مشخصه . رياضيات ايله منطق الك بسپطن دستورلردن نشأت ايتمكه برنجى درجه ده بولونان علوم مجردة زمريه سنه قونمش ايدى . حادثات طبيعه دن باحث اولان فيزيق ، كيميا و فيسيولوجى علوم مجردة مشخصه زمريه سنده ، موجودات طبيعه دن باحث اولان حيوانات ، نباتات و ارضيات علوم مشخصه زمريه سنده بولونويور ايدى . الهيات و يا مابعد الطبيعه قادرو داخلنده دكيل ايدى .

اخوان صفا ترتيب اعتباريله رياضياتى منطقه تقديم ايدويورلر بو بابده انكليز فيلسوفى بهن ايله او ياشامايورلر ايدى . چونكه بهن منطقي رياضياتدن مقدم ذكر ايدويور ايدى .

11 — زمريه : اخوان صفا علوم فلسفيه عائد يازدقلى رساله لرى درت زمريه آيرمشلر ، ايلك زمريه علوم رياضيه تعليميه يي ، ايكنجى زمريه طبيعياتى ، اوچنچى زمريه نفسيات عقلياتى . دردنچى زمريه الهياتى المشرايدى .

برنجى زمريه رياضيات و منطقه عائد اون دورت رساله واردر : 1 — عدد ، 2 — هندسه ، 3 — نجوم ، 4 — موسيقى ، 5 — جغرافيا ، 6 — نسب عدديه و هندسيه و تاليفيه ، 7 — صنايع علميه ، 8 — صنايع عمليه ، 9 — اختلاف اخلاق ؛ 10 — ايساغوجى ، 11 —

[1] الهيات فا كولته سي مجموعه سي صايبى 7 ، صحيفه 135

[2] الهيات فا كولته سي مجموعه سي صايبى 4 ، صحيفه 71

قاپیغور یاس (مقولات عشره) ؛ 12 - بارنمایاس (عبارہ ، قضایا) ، 13 - انولو طیقا
الاولی (قیاس) ، 15 - انولو طیقا 1 ثانیہ ، (برهان)

1 - برنجی زمرہ دہ کی ریاضیات رسالہ لری اور تا درجہ دہ مسئلہ لری حاویدر ،
تعقیب ایدیلہن ہدفہ کورہ قلمہ آلمشدر .

علم عدد معارفک بدایتی ، حکمتک عنصری ، علومک کوکی ، معانی نک رکنی
فلسفہ بی آکلامق خصوصندہ متعلملرک بر ادمانی در . بر ، تک ، چیفت دکیلدر ؛
بوتون عددلرک اصلیدر . ایکی ، ایلک چیفت ؛ اوچ ، ایلک تک ؛ دورت ، جذری آلنان
ایلک عدد ، بش ، ایلک دور ایدن عدد ؛ آلتی ، ایلک نام اولان عدد [1] ؛ یدی ،
ایلک کامل اولان عدد [2] ؛ سکز ، ایلک عدد مکعب ، دوقوز جذری آلنان ایلک تک ؛
اون ، ایلک اونلر مرتبہ سندنہ بولونان عدد ، اون بر ایلک اصم عدد ، اون ایکی ایلک
زائد اولان عدد [3] در .

علم ہندسہ نفوسک محسوسات ساحہ سندنہ معقولات ساحہ سنہ ، جسمانی امور دن
روحانی امورہ انتقالی او کرہ دیور . ہندسہ حسیہ مقدار لردن و اوکا عارض اولان احوال دن ،
ہندسہ عقلیہ اجسام طبیعیہ دن خالی اولارق بعد لردن و اوکا عارض اولان احوال دن بحث
ایدیور . ہندسہ حسیہ صنایع عملیہ دہ ، ہندسہ عقلیہ صنایع علمیہ دہ حذقی موجب اولویور .
ہندسہ حسیہ ، داہا قولای آ کلاشیل مقلہ ہندسہ عقلیہ دن اول تعایم اولونیور . ہندسہ
ریاضیات حکمیہ نک اصلیدر . [4]

علوم نجوم ییلدیز لردن ، کوکلردن ، برجلردن بحث ایدیور . باشلیجہ اوچ شعبہ یہ
آریلیور : ہیئت ، زج و تقویم ، احکام نجوم و یاتنجیم . اخوان صفانجوم ایلہ مشغول اولانلرہ

[1] تام ، کسوری مجموعنہ مساوی اولان عدددر . آلتی نک بر نصفی ، برثلثی ، برده سدسی
واردر کہ مجموعی آلتی یہ بالغ اولور : $6 = \frac{1}{3} + \frac{2}{3} + \frac{3}{3}$
[2] کامل بوتون تک و چیفتی طوپولایان ، اصل عدد ایلہ عدد تام مجموعی اولان عدددر : $1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 = 21$
6 ، 2 + 5 ، 3 + 4 کہ ہپ یدی یہ بالغ اولور .

[3] زائد ، کسوری مجموعنہ فضلہ اولان ، ناقص بالعکس اکیک اولان عدددر . اون ایکی نک
بر نصفی ، برثلثی ، بر مربعی ، بر سدسی و برده نصف سدسی واردر کہ مجموعی اون ایکیدن فضلہ ایدر :
 $6 = \frac{1}{6} + \frac{2}{6} + \frac{3}{6} + \frac{4}{6} + \frac{5}{6}$. سکز عدد ناقصدر . چونکہ بر نصفی

بر ربعی ، بر ثمنی واردر کہ سکزدن اکیکدر : $7 = \frac{1}{7} + \frac{2}{7} + \frac{3}{7} + \frac{4}{7} + \frac{5}{7} + \frac{6}{7}$

[4] حدود و رسوم رسالہ سی

ای کوز ایلہ باقما یورلر . چوغنک امر آخرتده ، معادده شبهه ایتدکارینی ، احکام دینده-
حیرته دوشدکارینی ، اسرار نبوتدن غافل اولدقلرینی بیان ایدیورلر . آنجاق نجوم علمی
نفوس صافیہ بی عالم افلاک صعوده تشویق مایتمنده اولمقله نظر لر نجه اہمیتلی اولویور .
علم موسیقی بی ، نفوس بشریہ بی عالم قدسہ آلدیرمق غرضیلہ تعقیب ایدیورلر
نغمہ لر ، روحی روحانیات جانبہ تحریک اتمکله جناب حقک اوصافنه بکزه مکہ تشویق ایدیور .
رسالہده یکر می قادر الات موسیقیہ (موسیقات) ذکر اولونیور ، بونلرک اک
کوزہ لی عود اولویور .

علم جغرافیا ارضہ عائد معلومات ویرد کدن صو کرا نفسک بو عالمه ورودینک سببنی ، بو
عالم ایلہ اتحادینی بیلدیریور ؛ بورادده تہذیب نفوس و اصلاح اخلاق غایہ سنی تعقیب
ایدیور .

نسب عددیہ و ہندسہ و تالیفیہ رسالہ سی نفوس عقلایی علومک اسرار و حقایقنه کوتورمک ،
حکمتک معنارینہ مطلع قیلمق خصوصاتی کوستہ ریور .
صنایع علمیہ رسالہ سی تصنیف علومدن بحث ایدیور ، صنایع عملیہ رسالہ سی دم
غافلرک نفوسنی معرفتہ دوندورمکہ چالیشیور .

اخلاقک اسباب اختلافنی بیان ایدن رسالہده ، اخلاقک اختلافنی درت سببہ عطف
ایدیور : 1- جسدلرک اختلاطی ، 2- اخلاط اربعہ نک [1] مزاجی ، 3- محیطک تأثیری ،
[مملکتک ، هوانک تأثیری ؛ آنا و بابالرک ، معلملرک ، مربیلرک اعتقادلری اوزرہ تشویق]
4 - چوجقلرک دوغدقلری زمانده ییلدیزلرک تأثیری . بودوردنجی سبب اصل کورولویور .
نفوس بشریہ سعادت ابدیہ یہ ، بقاء سرمدی یہ انجاق اصلاح اخلاق و تہذیب نفوس ایلہ
نائل اولویور .

11 - برنجی زہ مردنک ایکنجی قسمندہ یازیلان منطقیات رسالہلری ده ریاضیات
رسالہلری کبی اورتا درجہده یازلمشدر .

ایساغوجی رسالہلری اصطلاحات منطقیہ بی ، کلام منطقی و لغوی و فلسفی بی بیان
ایدیور ؛ عقلی منالہدن ، صوابی خطادن محافظہ یہ یارایور .
قاطیغوریاس رسالہ سی مقولات عشردن باحثدر . مقولات عشرہ بی آداب باغچہلری ،
نفوس میودلری ، ارواح کلنجہلری ، حکم اوچاقلری کورویورلر .

[1] صفراء ، بلغم ، قان ، سوداء

[بارنمایاس] قضیه لری ، [انولو طیقاً الاولی] حکما ایله متکلمینک قیاسی ناصل استعمال
ایتدکلرینی ؛ [انولو طیقاً لثانیه] قیاسک صحیحنی کشف ، صوابی خطادن ، حتی باطلدن
ایرما اصولنی بیلدیریور .

111 - ایکنجی زمره ده ارن یدی رساله واردر : 1 - هیولی و صورت ، 2 -
سما و عالم 3 - کون و فساد ، 4 - آثار علویه ، 5 - تکوین معاد ، 6 - ماهیت طبیعت ،
7 - اجناس نبات ، 8 - اصناف حیوان ، 9 - ترکیب جسد ، 10 - حاس و محسوس ،
11 - مسقط نطفه ، 12 - حکمانک « انسان عالم صغیردر » سوزلرینک معناسنه دائر ،
13 - نفوس جزئیهنک اجساد بشریه و اجسام طبیعییه کیفیت انتتاری حقنده ، 13 - انسانک
طاقتی حقنده ، 15 - موت و حیاتک مهیتی حقنده ، 16 - جسمانی و روحانی لذت و الملرک
مهیتی حقنده ، 17 - لغتلرک اختلافنه دائر .

اوچنچی زمره ده علوم نفسانیه عقلیه یه [1] متعلق اون رساله واردر : 1 - فیثاغوریه
مذهبنه کوره مبادی عقلیه ، 2 - اخوان صفانک رأینه کوره مبادی عقلیه ، 3 -
حکمانک « عالم انسان کیردر » سوزلرینک معناسی حقنده ، 4 - عقل و معقول ، 5 -
اکوار و ادوار ، 6 - ماهیت عشق ، 7 - بعث و قیامتک مهیتی حقنده ، 8 - اجناس
حرکاتک کیتی حقنده ، 9 - علل و معلولات ، 10 - حدود و رسوم .

IV - ایکنجی زمره طبیعتک اصولنی محتویدر ، تجربی روحیات بو زمره ده

داخلدر .

1 - صورت و هیولی رساله سی عمومی مبدألره عأددر ، ارسطونک « سمع الکیان » ی
وجهله یازلمشدر . ارسطونک « سمع الکیان » ی صورت ، هیولی ، عدم ، زمان ، مکان ،
خلا ، ملا ، نامتناهی مبدألری اولمق اوزهره سکز بابی محتوی ایدی ؛ اخوان صفا
ایسه هیولی ، صورت ، حرکت ، زمان ، مکان مبدألرندن عبارت اولمق اوزهره بش
مبدادن بحث ایدیورلر .

2 - سما ایله عالم رساله سی فلکیاته عأددر . ارض هوا اور تاسنده ، عالمک مرکزنده ؛

[1] اسلام انسیفلو پدیسسی اخوان صفانک نفسانیات عقلیات دیدیکی علومی مابعدالطبیعه ظن ایدرک
بو علومی مابعدالطبیعه زمره سنده ذکر ایدیور . حال بوکه نفسانیات عقلیات عقلی روحانیات دیدیکمز
علمدر ، مابعدالطبیعه نک بر قسمی در . مابعدالطبیعه نک علت اولی نظریه سندن باحث اولان الهیات
قسمی بو زمره ده یوقدر .

کونش عالمک اورتاسنده در . کونش پادشاه ، ییلدیزلر اونک عسکرلری ، یاردیمچیلری حکمنده در . کونش بر طرفنده فلک محیط ، فلک ثوابت ، فلک زحل ، فلک مشتری ، فلک مریخ؛ دیگر طرفنده فلک زهره ، فلک عطارد ، فلک قمر ایله کره هوا ، کره ارض اولمق اوزره تام اون بر کره نیک اورتاسنده بولونیور ، افلاک ایله سماوات بردر ، دو نهمه سی اعتباریله فلک ، یوجه یرده اولمه سی اعتباریله سمادر . زحل نجم ثاقب در [1] . فلک ثوابت کرسی ، فلک محیط عرشدر ، فلک قمر ارضک سما سیدر . کواکب سماویه دن هپسنک ضیاسی ذاتی در ، یالکز آیک ضیاسی ذاتی دکیلدر . ارضدن ماعدا بوتون کره لری جرم لری شفافدر . فلک اجسام طبیعی نیک قبول ایتدیکی زیاده ونقصانی ، کون وفسادی قبول ایتمز ، حرکتی ده حرکت دوربه در ؛ بوکا مبنی بشنخی طبیعت صایلمشدر .

3 — کون وفساد رساله سی فلک قمرک آلتنده بولونان اجسام طبیعی دن ، دیگر تعبییر ایله امهات ویا ارکان اربعه دن باحثدر که کون وفساد بونلره عارض اولور . امهات ویا ارکان اربعه آتش ، هوا ، صو ، ارض در . امهات اربعه نیک اوچ مولودی معدن ، نبات ، حیوان در .

4 — آثار علویه رساله سی حادثات جویده دن بحث ایدر . بودورت رساله تمامیله ارسطونک ترتیبی وجهله یازلمشدر . ارسطو آثار علویه رساله سنک صوکنده معدنلرک تکونی اسبابی ییلدیرمش ایکن اخوان صفا ارسطودن آریله رق معدنلرک تکونی حقنده آیری بر رساله یازمشلردر .

5 — تکوین معادن رساله سنده اوزون اوزادی یه جواهر معدنیه دن بحث ایدلمش ، بامناسبه مهم بعض الیهات مسئله لری ذکر اولونمشدر . نبات و حیوان رساله لرنده ایسه استحاله اصولنه ، تکامل نظریه سنه کیریشیلمشدر .

6 — اسامی جدولنده کوریله جکی وجهله جسدک تر کیندن ، طبیعتک ماهیتندن ، بومناسبتله مدکلرک قوه طبیعی اولدیغندن بحث اولونمش ، [حاس ایله محسوس] رساله سنده معرفت نظریه سنه تماس ایدلمش ؛ [مسقط نطفه] رساله سنده کواکب سبعة نیک نطفه یه اولان تأثیراتی ، اون ایکنجی رساله ده قرون وسطاده پک مشهور اولان «انسان عالم صغیردر» نظریه سی ، اون اوچنجی رساله ده نفوس جزئیه نیک انسانک جسدلرنده نه یولده نشوونما بولدیغی ، اون دردنجی رساله ده «انسانک علوم و معارفده واره بیله جکی غایه ، الده ایده بیله جکی شرف ییلدیرمش ؛ اون التنجی

[1] پارلاق ، بوتون ییلدیزلردن یوکسک ییلدیزدر . قرآن کریمده واقع اولان [النجم الماقب]

رساله ده تولومک و دیریلکک، اون التنجی رساله ده جسمانی و روحانی لذت و الملمر، صوکنجی رساله ده لغتک مختلف اولماسنک سبیلری، دیانت و مذهبک، رأی و انتقادک منشأ و ظهوری، کثرت و اختلافی ذکر قیلنمشدر.

۷ - اوچونجی زمرة نك اوچ اولکی رساله سی موجوداتک مبدألری حقنده فیثاغوریلرک مذهبنی، کندیلرینک قبول ایتدکلری عقل مبدألرینی [1]، ینه قرون وسطانک مشهور بر نظریه سی اولان «عالم انسان کبیردر» نظریه سنی بیلدیریور.

[عقل ایله معقول] رساله سنده عقلک معنلرندن، عقل کلیدن، نفس کلیه دن، نفس انسانیه دن، «ادوار واکوار» رساله سنده اشخاص فلکیه نك دورلرندن، دورلره یکیدن باشلا یوب، موضعلرینه عودتلرندن؛ آلتنجی رساله ده عشقک ماهیتندن، انواعندن، بیلر مه سی وایلر یله مه سی کیفیتلرندن، یدنجی رساله ده قیامت و معراجک کیفیتندن، سکزنجی رساله ده حرکت و سکونک ماهیتلرندن و انواعندن؛ دوقوزنجی رساله ده موجودیت کلیه و جزئیه دن و جسمانی و روحانی عالمردن، اشیانک علم باریده ظهورندن؛ صوکنجی رساله ده بسیطلرک، مرکبلرک حقیقلرندن بحث ایدیور.

۸ - دردنجی زمرة علوم ناموسیة الهیه و شرعیة دینییه به عائد اولمق اوزره اون بر رساله دن عبارتدر: 1 - آراء و دیانات، 2 - اللهه کوتورهن یول، 3 - ، 4 - اخوان صفانک اعتقادیلر یله معاشرتلرینک کیفیتلری، 5، 6 - ایمان و ناموس الهی، 7 - اللهه دعوت، 8 - احوال روحانیین، 9 - انواع سیاسات، 10 - ترتیب عالم، 10، سحر و عزائم.

اخوان صفا بوزمره بی الهیات عنوانی آلتنده طویلایورلر، اصل مطلوب و مقصدلری الهیات اولدیغنی بیان ایدیورلر. [2] بوزمره ده مذاهب فلسفییه و نبوییه، طریق تعلیم، اشرف علوم، رموزات شرعییه، اخوان آراسنده کی مراتب، مسلککلرینه عائد معلومات، ایمانک حقیقتی، توکل و اخلاص، قضا و قدر، زهد، رؤیا، ملائکه و شیاطین، مرتبه انسانییه،

[1] فیثاغوریلرک مبدألری ایله، کائناتک ترتیبی اعداد مرتبه لرینه کوره تنظیم ایتمکی؛ کندیلرینک مبدألر یله ایسه عالمک حدوتی، بقا و موجوداتی، کائناتک اسبابی توضیح ایله مکی قصد ایدیورلر.

[2] اسلام انسیقلوپه دیسی بوزمره بی تصوف - Mystique، تنجیم و یا احکام نجوم - Astrologie سحر Magie ناملر یله اوچ عنوان آلتنده ذکر ایدیور.

شرائط نبوت، واضع شریعت، تنجیم و سحرک ماهیتری ذکر اولونیور، [1] تکامل نظریه سنی تکرار ایدیلیور، مذاهب و دیانات هپ نفوسک سعادتتی هدف ایدنیور، طریق آخرت، عالم کون و فساددن عبارت اولان جهنمدن عالم افلاکدن عبارت اولان جنتلره وصول کیفیتتی بیان اولونیور؛ کتابلرنده کی اسرار و رموز اورتایه قونیور.

رساله لرك هپسی فهرستده بیانلری وجهله [52] یه بالغ اولویور: ریاضیات و منطقیات، 14 - طبیعیات، 17 - نفسانیات عقلیات، 10 - الهیات، 11. آنجق دوردنچی زمره نك برچوق رساله لرنده [51] رساله اولدیغی تصریح اولونیور. آ کلاشیلور که اول امرده [51] رساله یامشدر، صو کرا فهرستی یازارلر ایکن رساله نك برینی ایکی صایمشلردر. چونکه اخیراً مصرده باصیلان «الانسان والحيوان» رساله سی طبیعیات زمره سننده کی «حیوان» رساله سنك بر قسمتی محتویدر. ابن القفطی نك اخبار حکماده [50] رساله صایمسی ده بوندن ناشی اوله جق. محررات فضله دکدر، شوقادار که تکرارلر ایله دولو اولان رساله لر ای بر صورتده ایرلامشدر.

111 - - رساله لرك انتشاری کیفیتتی - رساله لر ابتداء امرده یازلدیغی محیطده، عراقده، شرقده منتشر اولدی. اخوان صفا افکار منوره آراسنده معتزله نك رأیلرینی نشره چالیشمقله اك زیاده انتشارینه متکلمینك فیلسوفلری اولان اهل اعتزل یاردیم ایتمشدر ایدی. اهل اعتزال بو رساله لره صوک درجه اهمیت عطف ایدرلر، متصل اوقورلر، اوقودورلر، اوتته کنه، بریکنه ویررلر، کیزلی کیزلی یانلرنده طاشیرلر ایدی. رساله لرچوق کچمه دن غربه ده کچدی، قرطبه اهالیسندن، مشهور ریاضی وطیب ابوالحکم الکرمانی واسطه سیله اندلسه کیردی. مشارالیه اندلسیلرک عادتتی وجهله معلوماتی توسیعیع ضمننده شرقه کلدی، حرانده طب وفلسفه تحصیل ایتدکن صو کرا مملکتته دوزر ایکن رساله لری ده برلکده کتیردی. رساله لری اک اول اندلسه کتیرن ابوالحکم الکرمانی ایدی.

[1] نجوم، کیمیا، سحر و طلسماتی طب کبی استفاده ایدیله جک علم صایبورلر [4 - 11 - 288]. اوفور و کچیلکی، طبیعتته کوره نفوسده مؤثر صایبورلر [4 - 11 - 306]. نجوم کهانت اسمیله هندلیلرک معلومی ایدی؛ صو کرا ایران، دها صو کرا یونان حکماسنه کچدی، قوش عالی ایسه عربلره مخصوص ایدی. اسلامک ظهورندن صو کرا فالده علاوه اولوندی. [4 - 12 - 340] ویا زمره 4 - رساله، 12 - صحیفه 340 بومبای باصمسی.

اندلسلیلر اخوان صفا رساله لرینی کورمه دن اول آنجق ریاضیات وطبه اعتنا ایدرلر
ایدی [1]. رساله لر شرقدہ معتزلہ نك الندہ دولاشدیغی کبی اندلسده ده الدن الہ دولاشدی .
اندلسلیلر رساله لری اوقودیلر ، اوقوتدیلر ، بو مناسبت ایله فلسفه یه کرکی کبی اعتنا
ایتدیلر .

ابوالحکم الکرمانیدن اول رساله لری اندلسه ادخال ایدن معلوم دکیلدر [2] . ابو -
الحکم الکرمانی دوقسان یاشلرنده [458] تاریخنده سر قسطه ده ارتحال ایتشد .

اندلسده ابوالحکم الکرمانی ، ابن السمع ، ابن الصفاء ، ابوالحسن الزهراوی ، ابن
خلدون الحضرمی کبی ریاضی و طبیب یتیشدیرن ، ریاضیونک پيشواسی بولونان ابوالقاسم
مسلمة بن احمد القرظی المرجیطی [3] نكده بو طرزده رساله لری وارد . بو رساله لر
باشقا برنسخه در [4] مرجیطی ویامجریطی رساله لری طبع اولوناماش ، اشتهار ایدمه مش ،
حال بوکه اخوان صفا رساله لری هم مطبوع ، هم مشهوردر .

بارون قارادووو ابوالقاسم مسلمة لمرجیطی نك شرقه کیدوب رساله لری اندلسه کتیردیکنی ،
احتمالکه بونلری یکیدن یازارق آتته امضاسنی قویدیغنی ، بوندن ناشی رساله لر بعضاً اوکا
نسبت ایدلدیکنی تصریح ایدیور . حال بوکه اندلسلی قاضی صاعد ، ابن القفطی ، ابن ابی اصیبعه
ابوالقاسم مسلمة لمرجیطی نك شرقه کیدوب رساله لری اندلسه کتیردیکندن بحث ایتیه یورلر ، هر
اوجی متفقاً اخوان صفا رساله لرینی ک اول اندلسه ادخال ایدن ذاتی ابو لقاسم مسلمة لمرجیطی یی
دکیل ، بلکه تلیذی ابوالحکم الکرمانی یی کوسته ریورلر . عجبا ابوالحکم الکرمانی رساله لری
اندلسه کتیرد کدن صو کرا اول امرده استاذینه تقدیم ایتمش ، استاذی ده رساله لری یکیدن
یازارق آتته امضاسنی قویمش اولماسون ! ابوالقاسم مسلمة لمرجیطی نك وفاتی [393] تاریخنه ،
اخوان صفانک ظهوری اسلام انسیقلوپدیسنک تصریحنه کوره [373 - 983] تاریخنه
مصادف اولماسنه کوره رساله لری هر حالده [393] تاریخندن اول اندلسه کیرمه سی لازم کلیر .

[1] ازان جهله اسحاق بن عمران ، ابن الجرار مشهور طبیب ، اسحاق بن سلیمان حاذق طبیب اولقله
برابر منطق ایله مشغول ، ابن السمینہ ایسه مشهور ریاضی و طبیب ؛ ایدیلر .

[2] قاض صاعد ، ابن ابی اصیبعه ، ابن القفطی .

[3] اندلسلی قاضی صاعدک ، ابن القفطی نك و ابن ابی اصیبعه نك بیانلری وجهله ابوالقاسم قرطبه لی
والمرجیطی دیکله مشهوردر . بارون قارادووو ده داخل اولدنی حالده بر طاقلری المرجیطی یی
«المجریطی - مادریدلی» ، کوسته ریورلر .

[1] کشف الظنون

رساله لر تماميله زمانمزه قدار قالمشدر، يازمه نسخه لری استانبول کتبخانه لرنده واردور۔
 مرجیطی رساله لری ده داماد ابراهیم پاشا کتبخانه سنده 808 نومروده، کوپریلی
 محمد پاشا کتبخانه سنده 870 نومروده مقیددر۔ مرجیطی رساله لرك مختصری ده اسعد
 افندی کتبخانه سنده 808 نومروده؛ طیب شیخ داود ظرفندن اختصار اولونان اصل
 رساله ده ولی الدین افندی کتبخانه سنده 2188 نومروده، مختصر بر فارسی ترجمه سی
 ایاصوفیه کتبخانه سنده 2449 نومروده مقیددر۔ رساله لر [1812] [1846] ده
 کلکتده، [1832] ده برلینده، [1304] بومبای ده، [1306] ده قاهرده باصیلمشدر۔
 [1886] ده ترجمه سی ایله الفاظ و معانیسی حتنده کافی درجه ده ایضاح ایله برابر آلمان
 مستشرق قلردن دیتهریجی نك همت و اعتناسیاه « خلاصه لوفانی اختصار رسائل اخوان صفا »
 نامی آلتنده لایبزیغده (950) بویوك صحیفه ده طبع اولونمشدر۔ [1] ترتیده کی طریق
 مشارالیهك فضل و کماله دلالات ایدر۔ [2]
 مستشرق قلردن فلو کهل ایله غولوتسپهر ولوی ماسینیونك ده اخوان صفا یه عائد تبعاتی واردور۔

4 - رساله لرك فیملری

بصردهده « سیاسی - دینی » کیزلی بر جمعیت اولمق اوزره تشکل ایدن اخوان صفا
 نامنی آلان جمعیت تعاون حسی ایله هر درلو واسطه لره خصوصاً تهذیب و تصفیه عائد
 فنلر یله روحلرینك ابدی سعادت لرینه چالیشمنی امل ایدنمشلر ایدی۔ جمعیتك هیچ بر
 وجهله سیاسی حرکته لری معلوم دکیلدر، فقط تهذب اخلاقه عائد اولان رساله لر
 آنسیقلوپه دیک بر طرزدهده، هر فوری اولان مقصد کوزده دیله رك ترتیب ایدلمش ایدی۔
 رساله لر موعظه طرزنده یازلمش، بو طرزده یجاز کوزده دلمیه رك اطنابه کیدلمش، برچوق
 یرلرده تکرار لره محل و یرلمش ایدی۔ رساله لر ریاضی اولسون، منطقی اولسون، طبیعی اولسون،
 الهی اولسون؛ تجربی اولسون، عقلی اولسون، الهامی اولسون خلاصه نه اولور ایسه اولسون۔
 بوتون علومه عائد برده پوایدی۔ رساله لر او قویانلره، علمی مختلف صورتهده جامع حسی
 و یرمکله، دیکر بوتون کتابلرینك خلاصه سی او کره نیلمش اوله جق فکری حاصل اولویور ایدی۔

[1] اکنفاء القنوع؛ خدیویه کتبخانه سی فهرستی

[2] موسوعات العلوم

اخوان صفا بوتون بو رساله لر ایله دینه یاردیم ایتمک ، قارداشلره خیر خواهلقده بولونمق ، حقه یاقین اولمق ، نصوصک طیش یوزنده قالمایوب ایچ یوزینه کچمک غایه لرینی هدف ایدندکلرینی ادعا ایدیورلر . فی الواقع اخوان صفا خلق آراسنده آثار فلسفیه یی نشر و تعمیمه خدمت ایتمشلر ، بالخاصه اندلسده فلسفه یی اویاندرمشلر ایدی . صورت عمومیه ده شو یله دیرلر ایدی : « اخوانمزه لازم اولان شودر که هیچ بر علمی حقیر کورمه سونلر ، حکمانک هیچ بر اثرینی تنقید ایتمه سونلر ، هیچ بر اعتقادی تزئیفه قالدیشما سونلر . چونکه اعتقادمز بوتون اعتقادلری ، بوتون علملری احاطه ایتمکدر » [1] بو کامبنی اخوان صفا انتقائیلک [2] مسلکنه یاپیشمشلر ، امثال و حکایاته پک زیاده رغبت ایدوب انتقائیلکی پک ایلرو درجه یه کوتورمشلر ؛ یونان ، هند ، ایران حکمتلرندن اسکی انتقائی محررلرک اوتهدن بریدن طوپولایان یازیمچیلرک تمایلاتنه بکزه بر تمایل کوسترمشلر ایدی .

رساله لر حکمت ریاضیه ده فیثاغورسه اویمشلر ، موجودک طبیعتنی فیثاغوریلر کی اعدادک طبیعتی ایله متوافق بولمشلر ، بر طاقم انا مسائلی بوکا بنا ایتمشلر ایدی .

رساله لر منطقده ارسطوی مثل بولمغله اوندن ایرلامشلر ، طبیعتده ینه ارسطونک اردنجه کیدوب دورت علت نظریه سنی قبول ایتمشلر [3] ، مشائیلر کی جوهر فردی ، خلایبی نفی ایله مشلر ، یرینه هیولا ایله صورت قویمشلر ، طبیعتدن مابعدالطبیعه یه انجاق بو کوپری ایله کچمشلر ایدی . ایشته بوندن ناشی صیره سیله « سمع الکیان » ، « سما ایله عالم » ، « کون و فساد » ، « آثار علویه » ، « نبات » « حیوان » حقنده رسالر یازمشلر ایدی .

رساله لر اخلاقده سقراطی امام طانیمقله برابر افلاطونک « النوامیس » نی فیثاغورثک رساله ذهبیه سنی ، ارسطونک « التفاحه » [4] کتابنی ، هندک « کلیده و دمنه » سنی [5]

[1] زمهره ، 4 . رساله ، 7 . صحیفه ، 209 بوهبای باصمائی ویا [309-7-4]

[2] اسلام انسیقلوپدیسندت ، ژ ، دو بوئرک « Eclecticism » ایله افاده ایتدیکی انتقائیلک بارون قارادووو طرفندن « Syncretisme » ایله افاده اولونیور . هر ایکی تعبیر آراسنده فرق بولوندیغنه کوره بارون قارادووو عجباً اخوان صفا حقنده « مختلف ، غیر قابل تألیف مذاهب و افکاری تدقیق سز قبول ایدیورلر » دیمکی ایسته یور ؟

[3] علت مادیه ، صوریه ، فاعلیه و غائییه . اخوان صفا بوبابده تعبیر خصوصنده ایرلمشلر ، مادیه یرنده هیولانییه ، غائییه یرنده تمامییه تعبیرلرینی وضع ایتشلردر .

[4] بارون قارادووو تاء نقلیه سز « التفاح » دیور ایسه ده مطبوع رساله لرده یازدیغمز وجهله تاء نقلیه ایله در .

[5] کلیده و دمنه براهمه رئیسی ، هند فیلسوفی بیدیا طرفندن هند پادشاهی دیشلم نامنه حیوانات

اللرندن بر اقامش لر ایدی . اخوان صفانك تعلیماتنده اخلاق غالب ایدی ، دیگر بر تعبیر ایله اخوان صفا اخلاقی فیلسوفلر ایدی . هرمس [3] ، فیثاغورث ، سقراط و افلاطون اسلام انسیقلو پدیسنك آکلادیغنه کوره ارسطودن زیاده ذکر اولونمش و تقدیرلره لایق کورولمش در . ارسطو منطق ممثلی ، اثولوجیا [4] مؤلفی ، «التفاحه» صاحبی اولمغله رساله لرده عرب فیلسوفی الکندی زمانندن بری رحمان و تفوق قازانان مشائیه مدرسه سنك خالص ایزلری بولونیوردی . اسلام انسیقلو پدیسی ارسطوی دیگرلری درجه سنه حیقارمادقلربی بیان ایدر ایسه بو بیانی تأمله شایاندر . چونکه [زمرة 4 - رساله 9 - صحیفه 274 یومبای باصمسی] ده شوکی سوزلر صرف ایدیور : « پیغمبر فلسفه الهیه ده عرفان صاحبی ایدی . اهل و اصحابندن برنده فضیلت تماملا نجه افتخار ایدرک [بن ، بوامتک ارسطا طالیدی یم] دیمش ایدی » . [4 - 7 - 217] ده شوپله برسوز واردر : « پیغمبرک مجلسنده ارسطو بیاد ایدلمکه ارسطو حقنده شاید یاشامش اولسیدی بنم دینه اتباع ایدر ایدی دیه روایت اولونیور » . [4 - 9 - 275] ده افلاطونک دعاسنی ، ادریسک (هرمس) ک توسلنی ، ارسطا طالیسک مناجاتی دعاء فلسفی اولمق اوزره ذکر ایدیور . بو بیاناته نظراً اخوان صفا ارسطوی هپسندن زیاده ، هیچ اولمزسه اونلره مساوی بر صورتده تقدیر ایتمش اولویورلر . اخوان صفا عرب فیلسوفی الکندی نك اسمنی آگما یورلر ایسه ده اونك غیر صادق تلمیذی مشهور منجم ابودعشر جعفر بن محمد البلخی الفلکی نك آدی آگیلیور . رساله لر اسلامدن کان تصوفی اهل ایدرک خرسیتیانلقدن کلان تصوفی فلسفی تصوف اولان نوافلاطونیه مسلکی ایله مزج ایدیور . [5] فلسفه بی عوام آراسنده نشر و تعمیمنه خدمت ایدن اخوان صفا اصل فلاسفه دن زیاده انتقائیلکی توسیع ایدرک

آغزندن سانسکریت لسانیه یازلمش اخلاق کتابی ایدی . نوشیروان زماننده فارس اطبا رئیس برزویه هنددن نوشیروان ایچین جلب ایتمش . فارسی یه ، وپهلوی لساننه ؛ المنصور زماننده ابن المقفع طرفندن عربجه یه ترجمه اولونمش ایدی . سلطان بایقرا امراسندن سهیل نامنه یازیلان «انوار سهیلی» کلیله و دمنه نك ، تورکجه هایوننامه ده انوار سهیلی نك ترجمه سی در . س . دوساسی نك بونك حقنده کوزل بر تدقیق واردر [پارس 1830] ، ابن المنفع محرسی ایکن شرف اسلام ایله مشرف اولمش ایدی . بوقادار فضیلتله برابر یازیق که زندیقلق ایله اتهام اولونمش در .

[3] (هرمس اعظم و مثلث) اخوان صفا عندنده ادریس علیه السلام در .

[4] فاکولته مجموعه سی ، جلد ، 5 - صایی ، 3 ، 4 - صحیفه ، 241

[6] 2 - 13 - 315 ، 3 - 6 - 74 . خرسیتیانلرده تصوف ایلك عصر میلادیده کورولمکه

حضرت عیسیٰ و حواریونک حیات رسالتیرینی بلا مشکلات اعتراف ایتمشلر ایدی . [1]

نوافلاطونیهنک اوج اصلی اولان « احد ، عقل ، نفس » ترتیب عالمده باشه کچیرلمش ،
اللهدن صدور ، اللهه عروج نظریهسی آلمش ایدی .

رساله لر مابعدالطبیعهده بالطبع نوافلاطونیهیه اولمشلر ، ترتیب عالمی بومسلیکه کورمه
ایضاح ایتمشلر ایدی .

رساله لر الهیاتده شریعت ایله حکمتی یرلشدیروب الفاظ قرآنییه بی معانی یونانییه ایله
تفسیر ایله یور ، نصوص دینیهنک ظاهری معنایرینی حقیقته عمل ایتمه یوب مجازه حمل
ایدیور ، ظاهر باطنه بر رمز و مثال اولویور ایدی .

« کتب الهیهنک تنزیلات ظاهرهسی ، تأویلات باطنهسی واردر . ظاهری اوقونان ،
ایشیدیلهن لفظلر ؛ باطنی معقول اولان معنایردر . بوکا مبنی موضوعات شرعیهده رمز
واردر » [2]

برنجی عصر هجریده بصرهده قدریه ایله باشلایان معتزله طرفندن تعقیب اولونان حرکت
علمیه ، اخوان صفا واسطهسییه نهایته ایرییور ایدی . اخوان صفا بر طرفدن دین اسلام
ایله فلسفه یونانییه بی تألیف ایتک داعیهسییه افکار منوره آراسنده معتزلهنک رأیلرینی
نشره جالیشیورلر ، دیگر طرفندن ده باطنیه عقیدهسنی نشر و تعمیم ایدیورلر ، نه چاره که دین
عالملری ایله اصل فیاسوفلری تطمین ایدمه یورلر ایدی . دین عالملری اخوان صفایی اسماعلیه
باطنیه مذهبنده کوروب خلقی اوندن تحدیز ایدیورلر ایدی . زماننده فلاسفه بی تمثیل ایدن
ابوسلیمان سجزی حقلرنده شو حکمی ویریور ایدی : « یورولمشلر ، فقط فائده کورمه مشلر ،
فلسفه بی شریعت ایچنده کیزله مکی ، شریعتی فلسفهیه باعلامنی ممکن صایمشلر . نه فاسد بر خیال !
نه بیهوده برامل ! اولجه دها بویوکلری بیله بونی باشاراماشلر ایدی . شریعت منطقجیلرک ،
طبیعت عالملرینک ، فیلسوفلرک ، منجملرک سوزلرینه یر ویرمه مشدر . خصوصیه بونلرک
آرقاسنده کیمیا جیلر ، رؤیا تعبیر جیلری ، کوز بانجیلر ، طلسم جیلر واردر . شریعت وحی
نازلدن ، فلسفه رأی زائلدن مأخوذدر . دین نروده ! فلسفه نروده »

کوریلویور که دردننجی عصرک نصف اخیرنده اسلام فلاسفهسنی تمثیل ایدن ابوسلیمان
سجزی ایله اخوان صفایی تمثیل ایدن ابوسلیمان بستی دین ایله فلسفه حقنده ایکی مختلف

[1] 115 - 3 - 4

[2] 189 - 6 - 4

قطبده بولونیورلر . فی الحقیقه نصوصك ظاهرینی مجازه حمل ایتك ویا ظاهرینی حقیقه بر رمز و مثال صایمق علی الاطلاق باطنیک دکیلدر . اهل تأویل اولان متکلمین صفا، فلاسفه صفات و معاده عائد نصوصك ظاهرینی آلمایورلر ایسهده ، هر ایکی طرف عبادته عائد اولان نصوصی اهل ایله مهیورلر ایدی . صوفیه باطنی بر معنی قبول ایدیورلر ایسهده ظاهری معنایی آتمايورلر ، نهایت ظاهری معنایه حق ، باطنی معنایه حقیقت دیورلر ایدی . صرف باطنیک نصوصك بوتون ظاهرینی آتهرق باطنی آلمقدن عبارت ایدی . اخوان صفا بعض کره صوفیه ایله برابر یورودکلرینی اشراپ ایتمکه برابر عمومیت اعتبارله فلاسفه باطنیه تمایل کوسترمشلر ایدی . دین عالمترینی تطمین ایده مدکلرندن کنزلی کیزلی یوللر ایله بر سلامت یولی کوستربرلر ، قلبلری جلب ایتمکه پک زیاده اهمیت ویررلر ، کندیلری ایسه صدر اسلامدن اعتباراً ظهور ایدن فتنه و سیاسی مجادله لر دولایسیله کیزلمکی اختیار ایتدکلرینی بیان ایدرلر ایدی .

اخوان صفانک وصف ممیزلری شوپله خلاصه ایدیله بیلیر: انتقائیه مسلککنده افراطه دوشمک - اخلاقی و تصوفی فیلسوف اولمق - عصریمز کشفیاتندن ظن اولونان ذی حیات مخلوقانده کی استحاله اصولی ، تکامل نظریه سنی ده اعمومی بر صورتده ایلک دفعه علمی بر اسلوب ایله بیان ایتمک - فلسفه نک بر طاقم انا مسئله لرینی فیثاغوریلرک اعداد نظریاتنه باغلامق - نهایت دین ایله فلسفه پی برلشدرمک .

اخوان صفانک وصف ممیزلرینی بیان ایتهدن اول معرفت و سبیلری حقننده نه دوشوندکلرینی بیان ایدلم :

1 - معرفت نظریه سی . اخوان صفا اشیانک حقیقتلرینی ادراک ایتمک ایچین ابتداء امرده متصوفه یولنده یورویوب [تصفیه نفس و استقامت طریق] ی اورتایه قویورلر : نفس ، سماوی ، روحانی ، ذی حیات ، حقیف نورانی ، فساد اوغرامیان بر متحرک ، ذی شعور ، اشیانک صورتلرینی ادراک ایدر بر جوهردر . محسوسات و معقولاتک صورتلرینی ادراک خصوصنده طبقی بر آینه کبی در . آینه نک شکلی دوز ، یوزی پاسسز اولور ایسه اوراده جسمانی شیلرک صورتلری حقیقتی اوزره کورولور . شاید آینه نک شکلی اگری ، بوگری ایسه بو صورتلر حقیقتی اوزره کوروله مز ، یوزی پاسلی اولور ایسه هیچ برشی کوسته رده مز .

نفسده بویله در ، عالم اولور ، اوزرنده جاهل کلر تراکم ایتمز ، جوهری پاک اولور ، کوتو عمللر ایله کیر طوتماز ، فنا خویلر ایله پاسلانماز ایسه ، فاسد

رأیبر ایله اکر یلمز سه کندی عالمنده کی اشیا ی روحانیه نك صورتلری کندیسنده کورولور .
 نفس اونلرک حقیقتلرینی ادراک ایدر . حواسندن غائب اولان شیلری عقلیه ، صفاء
 جوهریله مشاهده ایدر . نته کیم آنجق حواس صحیح وسالم اولور ایسه جسمانی شیلری مشاهده
 ایدر . فقط نفسی جاهل اولور ، جوهری صاف اولماز ، کوتو عمللر ایله کیرلی ، کوتو خویلو ایله
 پاسلی ، فاسد رأیبر ایله اگری اولور وبوحال اوزره کیده ر ایسه روحانی شیلرک حقایقنی
 ادراکدن محروم ، بارییه وصولدن عاجز قالیر . نفس بو حالده قالدقجه ذاتی کوره مز که
 ذاتنده ، کندی عالمنده کی کوزه ل ، شریف ، لذیذ ، آرزویه لایق اولان اشیا یی کوره بیلسون .
 نفس بونلری کوره مینجه مغادی اونودیر کیدر .

2 — انسان مطلوبنه واصل اولمق ایچون یوللرک اک یاقیننی ، اک قولانی آراشدیرر .
 اک یاقین یول خط مستقیم اوزره اولان ، اک قولای یول ده هیچ بر مانعی بولونم ایان
 یولدر . ایشته نفوسی تصفیه دن سوکرا دوغرو یول اوزره یورومک لازم اولور ، نفسی
 تصفیه ایتمه دن اول یوله دوشنلر حیرت ، ضلالت وشبهه دن وارسته قاله مازلر . دوغرو یول
 صورت انسانیه در ، صورت انسانیه اللهک مخلوقاته کوستردیکی اک بویوک حجتدر ، حکمتی
 ایله بنا ایتدیککی هیکل ، خلق آراسنه قوردینی ترازوی ، بوتون عالملرک صورتلرینک طوبلاندیغی
 یر ؛ لوح محفوظده کی علومک مختصری ، هر منکره قارشى بر شاهد ، هر خیره کوتورور
 بر یولدر [1] .

اخوان صفا باشقا بر یرده ده اشیا نك حقیقتلرینی بیلیمک ایسته ن کیمسه یه صره سیله
 شو یله توصیه لرده بولونیورلر : موجوداتک علتندن بحث ایتمک - قلبی صیقینتیلردن ، کدرلردن ؛
 اندیشه لردن ، دنیا ایشلردن خالی قیلمق - کوتو خویلری بیراقمق - فاسد اعتقادلردن
 نسالم اولمق - بر مذهبک لهنه ده ، علیه نه ده تعصب کوسترمه مک .

رساله لر تعصبی حقیقتلری ادراک که مانع بیلور ، نفسک اشیا یی حقیقتلریله برابر
 دوشونه میه جکنی اخطار ایدیور . بو کونکی فلسفه ده حقایق ادراک ایچین تمامیه بونی
 شرط ایتیه یورمی ؟

رساله لر بشرک بیلکیسی خصوصنده حاسه لری ، سمع و روایتی ، فکر و رویتی ،
 وحی و الهامی قبول ایدیور . محسوساتده یالکیز حاسه لری ، معقولاتده یالکیز عقلی ،

الهیاتده یالکز برهانی علمه سبب کوسته ریور . عقل انسانه، برهان علمایه مخصوص اولویور . برهان عقولک میزانی در، تعبیر لری وجهله اوائل عقولدن (بدیهیاتدن) مأخوذ اولان مقدمات ضروریه نك نتیجه لرندن حاصل اولور .

اخوان صفا اوائل عقول ایله بیلینهن اشیا مناسبتی ایله افلاطونك « فدون » ده « العلم بر تذکر در » نظریه سندن بحث ایدیور لر : « اوائل عقول ایله بیلینهن اشیا نفسده مرکوز ایدی ، فقط نفس جسمه تعلق ایدنجه اونی اونوتدی ده تذکره محتاج اولدی » طرزنده افلاطونك مقصدینی ایضاح ایدنلری بکنمه یور لر ؛ « کندی ایضاح لرینه کوره ، نفس بالقوه بیلیر ، یعنی بیلیمک شانندندر ، بالفعل بیلیمک ایچین تعلیمه محتاج اولور . ایلك طریق تعلیم ده حس در [1] .

ابو نصر فارابی افلاطونك بو نظریه سنی تجربی بر معناده تفسیر ایتمش ، ارسطونك برهانده کی سوزی ایله افلاطونك فدون (فازن) ده کی سوزینی تألیف ایله مش ایدی [2] . اخوان صفا عندنده ایلك طریق تعلیم حس اولونجه ایکنجی طریق تعلیم عقل ، اوچونجیسی ده برهان اولمش اولور . آرتیق انسانك حاسه لری اولماسا محسوساتی ، معقولاتی ، برهانی اولانلری ادراک بریول قالا یور . چونکه قوه متخیله حاسه لرك ادراک ایتدیکنی تخیل ایده بیلیر ایسه ده ادراک ایتدیکنی تخیل ایده مر ، قوه متخیله نك تخیل ایتدیکنی عقل تصور ایده مز . برشی معقول اولما نجه اوکا برهان اقامه اولونماز [3] .

اخوان صفا ایلك اوکچه [مبدأ معرفت] مسئله سنده حسیون ایله برابر قالیور لر ، اثباتیون ، « بیلکی احساس ایله باشلار » دیمکله اونلر ایله ده برابر کیدیور لر . ارسطونك برهانده کی « معرفت آنجاق حس واسطه سیله حاصل اولور » نظریه سنی ذکر اولوندیغی وجهله ایضاح ایدیور لر . چونکه الهیات آنجاق برهان ایله ، برهانی اولان شیلرده آنجاق عقل ایله ثابت اولویور . عقل ایله ثابت اولانلر ایسه آنجاق حاسه لرك ادراک ایتدیکی خصوصاته منحصر اولویور ، ایلك تعلیم طریق ده حاسه لر اولویور .

اخوان صفا معرفت لری حسه بنا ایتمکله برابر حاسه لرك خطایی قابل اولدقلرینی قبول ایدیور لر ، عقلیونك اعتراض لرینی کوزه ده رک شو یولده جواب ویریور لر : حاسه

[1] 4 - 1 - 27 .

[2] فا کولته مجموعه سی جلد ، 5 - صایی ، 3 - 4 صحیفه ، 250 .

[3] 4 - 1 - 13 ، 2 - 10 - 258 .

دوغرودن دوغرویه ادراک ایتدیکی شیده خطا ایتمز ، نیتہ کیم باصرہ ایله نور وظلمت ادراک اولونور، بوراده خطا یوقدر . فقط نور و ضیا واسطہ سیله ادراک ایتدیکی رنگلرہ، شکللرہ ، حرکدرہ ، وضعیتلرہ ، بعدلرہ و امثالی شیلرہ خطا عارض اولابیلیر . « [1] اخوان صفا بو بیانیه حاسہ لک واسطہ ایله ادراک ایتدیکی شیلرک اضافی ، دوغرودن دوغرویه ادراک ایتدیکی شیلرک حقیقی اوله جننی قبول ایتمز اولویورلر ، المان فیلسوفی قانتہ ایز کوستہ ریورلر .

اخوان صفا حسیونی ، متصوفہ نی قاریشدر دقلری کبی تعلیمیه نی ده قاریشدر ریورلر : انسان او کر نمکده ، خوبلانمقده ، هر خصوصده بر معلمه ، مؤدبه ، استاذہ محتاج در . معلم ، مؤدب و استاذ اصحاب ناموس در . اصحاب ناموسک معلمری ملائکہ ، ملائکہ نک معلمی نفس کلیه ، نفس کلیه نک معلمی عقل کلی ، هپسنگ معلمی ده باری تعالادر [2] .

11 — اخوان صفانک انتقائیلدیکی : انتقائیلکده پک ایلری کیدن اخوان صفانک [46-3-108] ده مریدلرینه برخطابی وارددر که مسلککری اولان انتقائیلکده ؛ عجیب بر مثال اولور : نوح کبی سفینه سلامته چیق که طوفان طبیعتدن قورتولاسین . بز، سنی بوغولماق ایچین ماده دکزلرینک طالغہ لرندن قورتاراجغز . بابامز ابراهیمه کوسسته ریلان ملکوت سماواته کل [3] ، موسی ایله برابر تعیین اولونان وقتنده طور سینانک صاغ جانبنده کورونمک ایسته مرمیسک ؟ [4] اللهه او قادار یاقین بولونان عیسی کبی جسد پیسلکلرندن تمیزله نمک ایسته مرمیسک ؟ [5] یزدانی کورمک ایچین اهریمن قارا کلکلرندن آیدینلغہ چیقماق ایسته مرمیسک ؟ [6] عاذیمون [7] هیکلنه (معبدینه) کورمک ایسته مرمیسک که اوراده

[1] 265 - 10 - 2

[2] 57 - 1 - 4

[3] و كذلك نرى ابراهيم ملكوت السموات والارض - سورة انعام .

[4] فلما اتاها نودی من شاطيء الواد الايمن في البقعة المباركة - سورة قصص .

[5] رب (عیسی) اونلره سویله دکدق صوکر ا سمایه رفع اولونوب اللهک صاغنده جلوس .

حرقوس انجیلی باب ، 16 ، آیت ، 19 .

[6] یزدان و اهریمن ، نور وظلمت مجوسک قبول ایتدکلری ایکی اصلدر .

[7] بارون قارادوو بونی عاد ایله نمود آ کلامش ، تورکجه برترجهده ارکا اویمشدر . عادیمون ایله

هرمس صابئه مذهبنه کوره ایکی معلم ، ایکی نی درکه شیت ایله ادريس علیهما السلام اوله جق . عاد ایله نمود هلاک اولان ایکی قوم در . مجوس مذهبندن صوکر ا صابئه مذهبنه اشارت ایتدیکی حالده معنی نه قادار دکیشیور . هلاک اولان ایکی قومک هیکلرنده افلاک سماویه نی کورمک قادار غریب و عجیب برشی یوقدر ظن ایدرم .

افلاطونك حكاية ايتديكى افلاك سماويه بي كوره سك. افلاك سماويه ، هيت علماسنك
بيلايرديكى افلاك كواكب دكيلدر . بلکه افلاك روحانيه در . يا خود قدر كيجه سنك
ابتداسندن اعتباراً او يومامق ايسته زميسك كه طاك يري آغارنجه معراجي كوره سك ،
برده طبيعيات زمه سنده كي « حيوان » رساله سنده اوزون بر مثل (ماصال) واردر كه
صوگنده كي بيان اخوان صفانك انتقائيدكده نره لره قدار واردق لريني كوسته رير . هندلي ،
عراقلي ، عبراتي (يهودي) ، سرياني (خرستيان) ! قرشي (مسلمان) يونانلي ، خراسانلي
(شيخي) ، حجازلي اولمق اوزره تمش كشي ، حيوانلر ايله برابر يري پادشاهك حضورنده ،
انسان ايله حيواندن هانكيسنك افضل و اشرف اولماسي خصوصنده محاوره لر ، مناقشه لره
كيري شيورلر . حكمدار ، پيرلردن عسكرلر ، قاضي لر ، فيلسوفلر ، فقهي لر ، حكيملر ، اهل
خبره و تجربه ، رأي و عزيمت اهلندن مركب بر مجلس عقد ايد ييور . بوراده حيوانلرك
وكيلري و رئيسلر ايله انسان جدليلري آراسنده اوزون اوزاندي يه سوزلر سويله نيور .
انسان ايله حيوانده افتخاره لايق نه و ارايسه برر بر صاييل ييور ، مناقشه دوام ايتدكجه ايد ييور . انسان
طبقه لري حقنده ذكر اولونان افتخاره دكر و صفرلر پاپان طرفندن جرح اولونيور . انسانلر
آراسنده كي فنالقلر صاييل ييور . صنعتكارلر ، شاعرلر ، خطيبلر ، معمارلر ، مهندسلر ،
جدليلر ، منطقچيلر ، منجملر ، فيلسوفلر ، طبيبلر ، مأمورلر ، زاهدلر ، عالملر ،
قاضي لر ، پادشاهلر ، خليفه لر برباد ايد ييور . انسان طبقه لرنده افتخاره دكر هيچ
بر شي قالمايور ، فقط حجازلي بر خطيب طرفندن ويريلن جواب نتيجه سنده انسان
آنجاق قيمت اخلاقيه ايله حيوانه فائق اولويور ، يوقسه هيچ بر صورتله شرف و فائقيتي
ثابت اولمايور .

او مجلسده بولونان آگاه ، فاضل ، ذكي ، قلب كوزي كورور ، نسبتي فارسي ، ديني
عربي ، مذهبي حنفي ، ادبي عراقی ، خبري عبراني ، طريق مسيحي ، عبادتي شامي ،
علمي يوناني ، بصيرتي هندي ، سیرتي صوفي [1] ، اخلاقي ملكي ، رأي رباني ،
معارفي الهی اولان بر ذاتك ويرديكي جواب ايله پري پادشاهی بوتون حيوانلرك انسانلره ،
منقاد اولماسني امر ايد ييور ، حيوانلرده راضي اولويور «
بوندن مقصد پري پادشاهنك حضورنده انسانك حيوان طبقه لرينه غلبه ايدن
اوصافي ، علوم و معارفي كنديسنده تحقق ايتديرمك دن عبارتدر . بورسالده حيوان
[1] بعض نسخه لرده بصيرت يرينه تعبير ، سیرت يرينه اشارات دوشمشدر .

دیلله مطلوب اولان غایه بی بیان ایدیور . چونکه عادتلی حقایقه الفاظ ، عبارات ، اشارات کیدرمک در .

بوماصال انتقائیلکک درجه سنی کوستردیکی کبی اساس اخلاق اولان بر مسلکک درجه سی حقنده ده پک کوزل بر تمیل در .

111 - **اضراه صفانک اضراه فیلفی** . اخوان صفانه یوقاریده بیان اولوندیغی وجهله فلسفه اخلاقیه واضعی سقراطه اویمشله ، رساله لریک پک چوغنی تهذیب نفوس و اصلاح اخلاق غایه سنه کوره یازمشله ایدی . تأدیب نفوس و اصلاح اخلاق سایه سنده انسان بشر مرتبه سنندن چیقیور ، ملک مرتبه سنه یوکسه لیور ، کون و فساد عالمندن قورتیلیور ، بقا و دوام عالمته کچیور .

رساله لر اخوانه خطاب ایدیور ، هر سوز باشنده اکثریا « یا ایها الاخ - قارداش ! - یا اخی - قارداشم ! - ایها الاخ البار الرحیم - ایملک یاپان ، باغشلیان قارداش ! » کبی خطابلر وارددر . هر اون سنه لک بر دورک صوگنده اون سنه ثبات ایدنلره بعضی منفعتلر وعد اولونویور ، الی سنه ثبات ایدنک « عقلی ملکی » عنوانی ویریلیور . [1]

دوردنجی زمره نک دوردنجی ویدنجی رساله لرنده اخوان صفانک نفسلرینک قوتی دورت مرتبه یه آیریور : 1 جوهر نفسلری صاف در . جودت قبول و سرعت تصور صاحبلی دره . مدینه فاضله ده ارباب صنایع مرتبه سنده در . بونلر قوه ناطقه اوزرینه وارد اولان ، محسوساتک معنلرینی ادراک ایله تمیز ایدن قوه عاقله در که دوغدن اون بش سنه صوگرا واقع اولوب [2] رساله لرده اونلره « اخواننا الابرار الرحمان » آدینی طاقیورلر 2 بونک فوقنده قارداشلره رعایت ایتک ، شفقت و مرحمت ایله فیض و یرمک ، سخناء نفس صاحبی اولمقدن عبارت اولان سیاسی رئیس لر مرتبه سی وارددر بونلر قوه عاقله اوزرینه وارد اولان قوه حکمیه در که دوغدن اوتوز سنه صوگرا واقع اولور [3] . رساله لرده اونک « اخواننا الاخبار العقلاء » آدینی ویریورلر . 3 - بونک فوقنده امر صاحبی اولوب رفق و لطف و ملایمتله

[1] بارون قارا دووو

[2] « فاذا بلغ الاطفال منکم الحلم » آیت کریمه سی اوکا اشارت در . رساله .

[3] « فلما بلغ اشدده واستوی تیناه حکما وعلما » نظم کریمه سی اوکا اشارت در . رساله

ومدارا ايله مخالفت و معاندی دفعه قیام ایدن قدرت و شوکت صاحبی ملوک مرتبه سی واردر . بوده نفسه وارد اولان قوه ناموسیهدر که دوغدقن قرق سنه صوکر حاصل اولور [1] . رساله لرده بونلره « اخواننا الفضلاء الکرام » اطلاق ایدیورلر . 4 - بونک فوقندهده تسلیم و تأیدی قبول ، حتی عیاناً مشاهده مرتبه سی واردر که هانکی مرتبه ده اولور ایسه اولسون بوتون اخوانی اورایه دعوت ایدرلر . بو مرتبه قوه ملکیه در که الی یاشندن صوکر حاصل اولور . [2] بو مرتبه یه معراج قوتی نازل اولور ، صاحبی بونکله ملکوت سماواته چیقار ، احوال قیامتی مشاهده ایدر . چونکه بو مرتبه هیولادن ایرلمی یاقلاشدیرر ، معادی حاضرلار .

اخوان صفا بو مرتبه یه دعوت ایدیه نلردن دورت شی آرایورلر : 1 - دیل ايله اقرار ایتک ، 2 - وضوح ایچین ضرب مثلر ايله تصور ایلهمک 3 - یور کدن اینامق ، 4 - مقنضاسنی ایشله مک ايله فعلاً تحقق ایتدیرمک [3] .

اخوان آراسنده کی دورت مرتبه مدینه فاضله اهالیسنک اخوانه اولان معاونت مرتبه لرندن عبارتدر . مدینه فاضله یالکزرو حانیلرک التجا کاهیدر . بناسی دوغر سویله مک . قلباً تصدیق ایتک ؛ دیوارلری وفا کارلق ، امنیتلی اولمقدور .

ابو نصر فارابی افلاطوندن ملهم اوله رق مدینه فاضله یی توصیف ایتمش ایدی . [4] . اخوان صفاده افلاطوندن ملهم اولمشلر ، مدینه فاضله یی غایه لرینه کوره توصیف ایتمشلر ایدی . اخوان صفا خویلرک طبیعی ویا کسبی مسئله سنی ، دیگر بر تعبیر ايله خویلرک د کیشوب د کیشمیه جکی مسئله سنی تألیف ایدرک « دنیا اوغللرینک خویلری جبللی ، طبیعی ، د کیشمز ؛ آخرت اوغللرینک خویلری کسبی ، د کیشیر » دیوب ایشک ایچندن چیقمشلر ایدی ، مکارم اخلاقی « ظالمیره قارشى عفو ، کوتولک ایدنلره قارشى ایلک ، الدادادان کیمسه یه قارشى خیر خواهلق ؛ محروم ایدنه قارشى احسان .. کبی خویلر ايله خلاصه ایدیورلر ، ابلیسک کبرینی ، آدمک حرصنی ، قابیلک حسدینی اک بویوک معصیت بیلورلر ایدی .

اخوان صفانک تعقیب ایتدیکی اخلاق ، اخلاق فلسفیه ایدی . کتاب ايله ثابت ،

[1] واذا بلغ اشدّه وبلغ اربعین سنه .. آیت کریمه سی بوکا اشارتدر . رساله

[2] [يا ايها النفس المطمئنة] نظم کریمی بوکا اشارتدر .

[3] [4 - 4 - 136]

[4] فاکولته مجموعه سی جلد ، 5 - صابی ، 3 ، 4 - صحیفه 262

سنت ایله یولی متعین اولان اخلاق قرآنیه فلسفه تاریخنه اولدقجه یابانجی کلیر ، تصوفی اخلاق ؛ حکمیات ، امثال و اقوال ایله طولو اولان اخلاق ایسه روحیات تاریخی ایله علاقه داردر . فلسفه تاریخی ایله علاقه دار اولان آنجاق اخلاق فلسفیه در .

بغدادده فلسفه مدرسه سنک تأسسی اوزرینه اسلام فیلسوفلری اخلاق فلسفیه ده یازمشر ایدی ، عرب لسانیه اخلاق یازانلر آراسنده ایلك اخلاقی ابن المقفع ایدی . ابن المقفع الك ابي مصنفات اخلاقیه دن اولان کلیله و دمنه ترجمه سنی هنوز فلسفه مدرسی تأسس اتمه دن اول ایلك رسمی ترجمه دوری اولان المنصور زمانده میدانه کتیرمش ایدی . اسلام فیلسوفلری منطق ، روحیات و مابعدالطبیعه دن قیصه سی حکمت نظریه دن آلدقلری ذوقی اخلاق فلسفیه ده بوله مامشر ایدی . اخلاق فلسفیه بو علملر کی انکشافه اوغرامامش ایدی . اسلام فیلسوفلری انبیانی حکمت عملیه ده حکمادن یو کسک کورمکله حکمت نظریه قدار حکمت عملیه دن ذوق الماملرینک سببی بو اوله جق . اسلام فیلسوفلری آراسنده ایلك دفعه اخلاقه اهمیت مخصوصه عطف ایدن اخوان صفا ایدی . اخوان صفا ایله اسلامده فلاسفه اخلاقیه ظهور ایتمش ، ابوعلی مسکویه اخوان صفایی تعقیب ایتمش ایدی [۱] . اخوان صفا موعظه ده داها بلیغ و مؤثر اولمق ایچین کلیله و دمنه کی حیوان لسانی ایله بیان خصوصنی التزام ایدیورلر ایدی . رساله لرده حیوان حکایه لرینک چوق اولماسی بوندن ناشیدر .

IV — اخوان صفانک نصر فحیلمی — اخوان صفا اول بول تصفیه طریقنی طوتمقله اخلاقی تصوفه باغلامشر ایدی . اسلامک ظهورندن اول تصفیه طریقنه سلوک ایدن یونان و هند فیلسوفلرینک تصوفی ، تعبیر آخر ایله تصوف فلسفی ، اسلامده ظهور ایدن و زهد طریقنی ایله باشلایان تصوفدن ، دیگر بر تعبیر ایله تصوف دینی دن باشقا ایدی . اخوان صفانک ظهورندن بر عصر اول صوفیه اثرلری یازلمغه باشلامش ، ظهورینه قدار بر چوق مصنفات میدانه کلش ایدی . بونکله برابر حقیقی صوفیه نک مقصدلری ظاهره ، رسوم و آینه چه ورلمش ایدی . نته کیم [328] ده وفات ایدن صوفیه دن ابوالحسن البوشنجی « التصوف الیوم اسم ولا حقیقه و قد کان حقیقه ولا اسم » [1] دیمش ایدی .

[۱] ابوعلی مسکویه الهیات فا کولته سی مجموعه سنده تدقیق اولونمقله اخلاق فلسفیه اوراده داها زیاده ایضاح اولوناجق .

[] بوکون تصوف اسمدن عبارتدر ، حقیقت دکیلدر . حال بوکه اولجه حقیقت ایدی ، اسم دکیل ایدی .

تصوف فلسفی حکمت اشراقیه ایدی، اسکندریه ده ظهور ایدن نوافلاطونیه مسلکندن، شیخ یونانی فلوطین ویا افلاطون ثانی نك مذهبندن آلمش ایدی. نوافلاطونیه مسلکی افلاطون مدرسه سنی انتقائیک ايله تعديل ایدیور، انتقا و انتخابه افلاطوندن باشلايور ایدی.

اسلام فیلسوفلری تصوف دینی، و عیسویتدن کلن تصوف مسیحی یه یابانجی د کیلر ایدی. بعضی اثرلرنده فائده لی بر صورتده تصوف دن بحث ایدر لر ایدی. فی الواقع عرب فیلسوفی الکندی ايله شا کردی ابوالطیب السرخسی، ایران فیلسوفی و اسلام طیبی ابوبکر الرازیده تصوف کور یله مه یور ایدی. فقط تورك فیلسوفی ابونصر فارابی فوق العاده استعداد صوفیانه ايله متصف ایدی، سيف الدوله نك سراینده تام بر صوفی صایلمش ایدی. قولاندیغی بر چوق تعبییرات اصطلاحات صوفیه یه عائد ایدی. یازیق که فارابی متلری تصوف تاریخی تنویره یار امایور ایدی، پك نادر بولون یور ایدی، مختصر ایدی. بالذات او متن بيله ایضاحه محتاج ایدی. بالعکس اخوان صفا رساله لر نده، دهها صو کرا ابن سینانك اثرلرنده صریح پارچه لر کورون یور ایدی. اخوان صفا پك قولایقله تصوفه کچور لر ایدی. علمی فلسفه ده تصوف بر نتیجه ویا بر اصطلاح اوله رق کورون دیکي حالدده اخوان صفا فلسفه سننده هر لحظه ده خاطره کتیر یل یور ایدی. اخوان صفا زماننده تصوف دینی میدان بولدیغی، ایلک طرق صوفیه تشکل ایتدیگی حالدده تصوف فلسفی ویا حکمت اشراقیه میدان بوله مش، کیزلی قابقلی قالمش ایدی، اونی میدانه چیقاران داها صو کرا کلن شهاب الدین سهروردی ایدی. فقط حکمت اشراقیه اخوان صفا طرفدن اخذ اولونمش ایدی، نته کیم الهیات بحثده ایضاح اولوناجق [1].

۷ — **تکامل نظریه سی**. مخلوقاتک عدمدن یارادما یوب داها اولجه موجود اولان برر صوتدن متکون اولماسی کیفیتنه «تکامل اصولی» دنیر. تکامل نظریه سی ویانشو و ترقی مذهبی ویا استحاله اصولی پك اسکیدن بری واردر. بابل و آثوریلر ايله مصریلرک خرافات دینیه لر نده ایزلری کوریلیر. یونان حکما سنندن وایونیلرک قدیم طبیعت فیلسوفلر نندن اناقسیماندروس بو کون داروینه اسناد اولنان تکامل مذهبی قابا طاسلاق چیزمش ایدی. بونک رأینه کوره بوتون حیوانلر یاواش یاواش برتحول ايله حصوله کلیور، انسان هپسندن صو کرایه قالیور، اک، اسکی حیوان بالق اولیور ایدی.

[1] فی الواقع شهاب الدین سهروردی ده اخوان صفا کبی جناب حقه نورلرنوری دیور، اشراقدن

الک اول اسلوب علمی ایله تکامل واستحاله حتمند سوز سویله یین اخوان صفادرمه
 فی الواقع اخوان صفادن اول مشهور جاحظ [الحيوان] کتابنده برطاقم مشاهده لر ذکر ایدیور
 ایسه ده استحاله نظریه سندن بحث اتمه یور، یالکیز اخوان صفایه زمینلر حاضر لایور ایدی .
 بارون قار دووو اخوان صفایه تدقیق ایتیش و بو میانده داها اول تدقیق ایدن
 مستشرقلرک اثرلرینی ده نظر مطالعه سندن کچیرمش اولمقله برابر نه « Avicenne » ده، نه
 « Gazali » ده بوبابده برتک کله صرف ایتامشدر . دراپرک « نزاع علم و دین » اثری
 اولماسه ایدی اوله صانیورم که شرق متفکرلرینک تکامل حتمنده کی سوزلری غریبه
 بر ایزبیله بر اقایه جق ایدی : « بعض یوکسک ، درین مطالعه فلسفیه واردر که آوروپا
 و آمریقایلرک طبیعتلرینه سنوح ایتیش ظن اولونور ایکن اسلام اثرلرنده کوریلرک تعجب
 اولونور . ایشته تکامل قاعده سی بوجهلر دندر . ذی حیات اولان مخلوقاتک تدریجی بر
 صورتده میدان کلدکاری عصرمز کشفیاتندن ظن اولونویور ایکن بونلرک اسلام
 درسرخانه لرنده تدریس اولوندقلرینی کوروپورز . بونکله برابر دراپر اسلام متفکرلرینی
 تکاملجی کوستردیکی حالده اخوان صفادن بحث اتمه یور . فی الواقع اخوان صفادن باشقا،
 ابوعلی مسکویه ، نصیرالدین طوسی ، محمد قزوینی ، جلال الدین رومی ، ابن خلدون ، قنالی زاده
 علی افندی ، ارضروملی ابراهیم حقی افندی ، میرزا عبدالقادر بیدل ، دراپرک بیاننه کوره
 الخازنی بوتون استحاله و تکاملدن بحث ایتیشلر ، انسان ایله حیوان آراسنده متوسط مایمون
 ونسناسی کوسترمشلر ایدی . دراپر بو خصوصده حقی ایدی .

اخوان صفا تکامل نظریه سنی متعدد رساله لرده ذکر ایدیورلر ، یالکیز عینی ایله
 بر مذهبی شرح اتمه یورلر ، داروینک « Selection naturelle - انتخاب طبیعی » سنه بدل [عنایت
 ربانیه ، ، حکمت الهیه] قیدینی قویورلر .

اخوان صفا داروین کی استحاله یی اجسام عضویه یه حصر اتمه یورلر ، بلکه دراپرک
 تصریح ایتدیککی وجهله اجسام معدنیه یه ده تشمیل ایدیورلر .

اخوان صفا کائناتک اصلنی بر هیولایه ارجاع ایدیورلر ، موجودات طبیعه آراسنده
 هیولی اعتباریله فرق بولمایورلر ، آنجاق صورتلر ایله فرق بولویورلر ، موجوداتی بر نظام ایله
 منتظم بر عالم کوریورلر . یرده ، کائنات عنصریه آراسنده تمامیه ترتیب کوزه ددرک ، دورت
 عنصرک اجزاسندن تکون ایدن معدن باشلا یه رق صره سیله نباتی ، حیوانی کچوب

انسان مرتبه سنه قادر بر مراتب سلسله سی وضع ایدیورلر. بو مراتب سلسله سنده هر برینک صوک مرتبه سنی اوستده بولونانک ایلك مرتبه سی ایله اتصال پیدا ایتدیورلر. بویله جه معدنک ایلك مرتبه سی طوپراغه ، صوک مرتبه سی نباته ؛ نباتک ایلك مرتبه سی معدنه ، صوک مرتبه سی حیوانه ؛ حیوانک ایلك مرتبه سی نباته ، صوک مرتبه سی انسانه ؛ انسانک ایلك مرتبه سی حیوانه ، صوک مرتبه سی ملائکه یه اتصال کسب ایله یور ؛ استحاله اک ناقص ، اک ضعیف اولان موجوددن اک تام ، اک کامل وجوده قادر کیدیور.

«عناصر اربعه دن حاصل اولوب ایلك موجود جسمانی ویا طبیعتک ایلك مفعولی اولان معدنک ایلكی طوپراغی ولی ایدن کیرچ ایله صوی ولی ایدن طوزدر . نباتی ولی ایدن معدنک صوک مرتبه سی ده معدن کبی طوپراغده متکون اولوب صوکرا نملی یرلرده بهار زماننده اوت کبی بیتن مانطار وپاموق کیلری در . بونک ایچین بونلرک یپراقلری ده یوقدر ، میوه لری ده . بونلر بر جهتن معدنه ، دیگر بر جهتن نباته بکزه در . دیگر معدنلر کیرچ ایله مانطار آراسنده در .

نبات مرتبه سنک ایلكی ، طوپراغدن چیقانلرک اک دونی سوپروتی فیلیزی دنیله ن «حضراءالدمن» ، حیوانلغی ولی ایدنلرک اک شریفی ده خرما آغاجدر . سوپروتی فیلیزی یرده ، طاشلرده ، قایلرده کچه لشمس توزدن باشقارشی دکیلدر ، یاغمور بو توزه اصابت ایتکله توز یشیله نیر ، کون اورتاسنده کونشک حرارتیله قورور ، کیجه سرینلکندن ، کوزل هوادن ناشی تکرار یشیله نیر . مانطار اولسون ، سوپروتی فیلیزی اولسون بر برلرینه یاقین مملکتلرده بهار زماننده بیتنر . چونکه بر برلرینه یاقیندر . مانطار معدن نباتی ، سوپروتی فیلیزی نبات معدنی در . خرما آغاجی ایسه نبات حیوانی در . خرما آغاجی نبات جنسندن اولقله برابر بعضی احوالی نبات احوالنه بکزه مر . نته کیم تلقیح واقع اولمادجه میوه ویرمز ، باش طرفی کسپله جک اولور ایسه قورور کیدر . دیگر نباتات سوپروتی فیلیزی ایله خرما آغاجی آراسنده در .

حیوان مرتبه سنک اک دونی ، اک ناقص اولانی اوفاجق حیوانلردر که بونلرده یالکز لامسه حاسه لری واردر . بو اوفاجق حیوانلر حیوان نباتی در بعضی نبات کبی بیتنر ، جسمیله حرکت ایدر که بو اعتباریله حیواندر . فقط حاسه لامسه دن باشقا حاسه لری یوقدر . لامسه حاسه سنده ایسه نبات مشترکدر . نبات ، لامسه حاسه سی سایه سندر که کوکنده کی دامار طرزنده کی تل تل صاچاقلری آنجاق نملی یرلره دوغرو صالیویرر ، یوقسا قورور یرلره صالیویرمز

انسان مرتبه‌سنه یاقین اولان حیوانلر بر نوع اوله‌ماز. چونکه انسانیت فضائل معدنی ، مناقب منبعی اولمقاہ بر نوع حیوان انسانیت مرتبه‌سنه یاقلاشاماز . بوکا مبنی متنوع حیوانلر انسان مرتبه‌سنه یاقین اولور. نته کیم تشکلات جسمانیه‌سی اعتباریله مایمون انسانه الکیاقین در . مایموندن ، انسانلرک افعالنی آگذیرر فعللر صادر اولور . آت اخلاق نفسانیه‌سی ایله ، فیل ذکاسی ایله ، پاپاغان ، بلبل ، کوکرچین کبی قوشلر فیل کبی ذکالری ایله ، بال آریسی صنعتی اعتباریله انسانه یاقین در .

حیوانیتی ولی ایدن انسانیتک الک دون مرتبه‌سی یالیکز محسوساتی بیلهن ، یالیکز جسمانی خیرلری طانیان ، یالیکز جسدینک اصلاحنی آرایان ، .. الخ کبی انسانلردر ، بونلر صورت انسان ، فعلاً حیواندر . ملائکه مرتبه‌سنی ولی ایدن انسانیت مرتبه‌سی ایسه غفلت اویقوسندن اویانمش ، جهالت اغیرلقلرندن قورتولمش ، علوم و معارف ایله حیات بولمش ، بصیرت کوزلری آچیلمش ، حاسه لردن غائب اولان امور روحانیه و موجودات عقلیه‌بی قلب کوزلریله کورمش ، جوهر نفسلرینک صفاسیله عالم ارواحی مشاهده ایتمش کیمسه لردر .

اخوان صفا انسانک بوتون بومرتبه لردن کچدیکنی آچیق صورتده بیان ایدیورلر : «سن مرکز ارضه کلدک ، ایلك صراط صورت معدنیه در ، صراط منکوس اولان صور نباتیه دن ، صراط مقوس اولان صور حیوانیه دن کچدک . شیمدی صراط مستقیم اولان صورت انسانیه ده بولونیورسک . انسان صورتی جهنم در که لرینک صوگی در . کوزل خویلرک ، کوزل ایشلرک ایله جنته یعنی صورت ملکیه یه انتقال ایدرسک .

کوریلیور که نفوس جزئیه جواهر معدنیه ده [اسفل سافلین] دیدکلری مرکز عالمدن [اعلان علیین] دیدکلری فلک محیطه ترقی یه باشلایور . معدن نفوس جزئیه نک کچدیکی ایلك صراط ، نبات ایکنجی صراط ، حیوان او چونجی صراط ، انسان ایسه شیمدیکی صراط مستقیم اولویور . انسان داها صوکر افلاک سکنه‌سی اولان ملائکه ، کوک اهلی اولان «ملاء اعلا» زمره سنه داخل اولویور . اخوان صفا دین ایله فلسفه‌بی برلشدیردکلرندن فلاسفه عندنده افعال و آثار طبیعیه نک فاعلی اولان طبیعتی ترتیب عالمده عقل کلیدن صوکر کلن نفس کلیه ویاروح عالمک ؛ فلک قمر التنده اثر کره‌سندن مرکز ارضک منتهاسنه قدار اولان بوتون اجسامه سرایت ایتمش بر قوتی بیلیورلر . بونی ده لسان شریعتده وارد اولان ، اذن باری ایله مخلوقی تدبیر ایتمله موکل اولان ملائکه ایله عینی شی قیلیورلر ، اشخاص علویه فلکیه نک اشخاص

سفلیہ کائنہ سے تاثراتی قبول ایدیورلر . طبیعت باشقا ، نفس کلیہ نک اجسام عنصریہ یہ سرایت ایدن قوتلرندن عبارت اولان نفوس جزئیہ باشقا ، ملائکہ باشقا د کیلدر . اوچی دم بردر . نفوس جزئیہ مرکز ارضہ کلیور ، تکون ایله معدن ، نشوونما علاوہ سیلہ نبات ، حس و حرکت علاوہ سیلہ حیوان ، نطق علاوہ سیلہ انسان ، مجرد ایله ، روحک حسدن آیرماسی ایله ملک اولویور .

اخوان صفا تکامل نظریہ سی ایله برابر تام الخلقه اولان حیوانک ارکک و دیشیسنک اول امرده طوپراقدن نشأت ایدوب صوکرادن توالد طریق ایله اوره دیکنی قبول ایدیورلر . بالعموم حیواناتدن صوکر اظهور ایدن انسانلرک یاییلدیغی نقطه یی هواسی دائما معتدل اولان خط استوا آلتی کویست ، ریورلر . حیواناتک طوپراقدن یاراددیغی تکامل اصولنه مانع کورمه یورلر . یالگیز حضرت آدمک هبوطنی بوجه آتی ایضاح ایدیورلر : «هبوط بیلدیگیز وجهه حضرت آدمک جنتدن ریوزینه اینمه سی د کیلدر ؛ نفوس جزئیہ ارتکاب ایتدیگی برجنایتدن ناشی عالم روحانیدن هبوط ، مراتب عالیہ سندن سقوط ایتمش ، هیولی دریاسنه طالمش ، اجساد قارا کلقلرینه کیرمش ، اجسام هیکلرنده بوغولقدن صوکر ا داغیلوب کیتمشدر . نته کیم فیرطینه دن باطان کمی اھالیسی دکزک دینه قادار کیدر ، صو قارا کلقلرینه طالار ، اوتہ یہ بری یہ ، بالیق قورصاقلرینه کیردر ، دکز کنارلرینه داغیلر کیدر » [1] .

11 - ابوعلی مسکویه - اخوان صفا عصرینه یتیشهن ، اونلر کی اخلاقی بر فیلسوف اولان ابوعلی مسکویه « الطہارة - تہذیب الاخلاق و تطہیر الاعراق - الفوز الاصفی » ده استحالہ اصولانی ، اجسام طبیعیہ آراسنده کی تفاوتی و اتصالاری ، موجوداتک مرتبہ لرینی بیان ایدیورلر : « اجسام طبیعیہ آراسنده تفاوت واردر . جماد مقبول بر صورت قبول ایدنجه بو صورتی قبول ایتمین طینت اولاسندن افضل اولور . صوکر ا نبات صورتی قبول ایدر ، بو صورتله زیاده اولماسی ایله جماددن افضل اولور . بو زیاده غدالانمق ، بویومک کی نباته مخصوص خاصه لدر . داها صوکر ا ایلرله یهرک صوک مرتبہ یی بولور ، ارککلک ، دیشیلاک خاصه لرینی قبول ایدر ، دیگر نباتدن فرقلی اولور : خرما آغاجی کی . حیوان مرتبہ سندن اولوب نباتات افقنک ابتدا سندن بولونانلر اولاصدف و حلزونلر [قابوقلی سوموکلای بوجکلر] ، صوکر ا قوردلر کی حیوانلردر . « دیدکن صوکر ا حیوان

مرتبہ لینی بیان ایتدیکی صرہ ده صوک مرتبه بی، انسانی آ کدیور، انسانه بکزه بر حیوان کوسته ریور، مایمون و مایمونه بکزه بر حیوانلری مثال بولویور. حیوان افقنک نہایتی مایمون و مایمونه بکزه بر حیوانلر اولویور. حیوان افقندن صوکرا اوفاق بر زیاده ایله، عقل، تمیز، نطق کبی خاصه لری قبول ایدرک حیوان افقندن چیقوب انسان افقنه واردینغی علاوه ایدیور. بو مرتبه یه بالغ اولانلر ده علومه اشتیاق، قوتلر، ملکه لر حادث اولویور. انسان افقنک ایلاک مرتبه سی حیوان افقنک صوک مرتبه سی ایله اتصال پیدا ایدیور، بویله اولان انسانلر شمال و جنوب ده معموره خارجنده بولونانلر اولویور. مایموندن پک از فرقلی اولان بر طاقم زنجیلر بو جمله دن صایلیور. داها صوکرا انسان ترقی ایدوب ملائکه افقنک اولنه متصل اولور.

اخوان صفا مسلک لری ایجابی اوله رق انسانک صوک مرتبه سنی محسوساتدن خارجه چیقاما یان انسانی کوستردکلری حالده ابو علی مسکویه معموره خارجنده بولولونان انسانلری کوسته ریور. اخوان صفا اخلاق نفسانیه و ذکایه ده باقهرق مایموندن باشقا آتوفیلی ده انسانه یاقلاشدیرددقلری حالده ابو علی مسکویه بهایمک صوک مرتبه سنی دوغردن دوغرویه مایمون و مایمون کبی حیوانلری کوسته ریور. ابو علی مسکویه کبی بیانی بو کونکی نظریه یه داها اویغون کورینیور.

III — نصیر الدین طوسی — اشارات شارحی، تجرید صاحبی حکیم محقق نصیر الدین طوسی [672] فارسی دیلی ایله یازدینغی « اخلاق ناصری » ده ابو علی مسکویه موافقت ایدیور، استحاله بی، اتصالی بیان ایله یور. سودانیلری حیوانه بتیشیک ایلاک انسان کوسته ریور. ابو علی مسکویه « الطهاره » ده نه یازمش ایسه عیناً اونی قبول ایدیور.

IV — محمد قزوینی — عجائب المخلوقات [1] صاصبی محمد قزوینی [682] اتصالدن؛ مرتبه لردن بحث ایدیور. اخوان صفا و ابو علی مسکویه کبی ایلاک مرتبه بی معدن، صوک مرتبه بی ملک کوسته ریور.

فی الواقع قزوینی مایموندن بحث ایتیه یور ایسه ده مرتبه لری بیان ایتمکه یینه اسنحاله نظریه سندن ایرله یور.

[1] عجائب المخلوقات مصرده دمیری نک « حیات الحیوان » ی کنارنده، منتخب بر پارچه سی [1214] ده یارسده جمهوریت مطبعه سنده برطاقم منتخب پارچه لر، مجموعه لر ایله بر لکده باصیل مشدر. منتخب پارچه ده اتصال و مراتب واردر.

v -- مہرلی الدین رومی — مولانا جلال الدین رومی «مثنوی» تک اوچنچی و دردیجی
جزء لرندہ تکامل و استحاله نظریہ سنہ تماس ایدیور، اوچنچی جزئک صوکلرینہ دوغرو
استحاله یی شویلہ بیان ایله یور .

از جمادی مردم ونامی شدم X وز نما مردم بحیوان سرزدم
مردم از حیوانی و آدم شدم X پس جه ترسم کی زمردن کم شدم
حماہ دیگر بمیرم از بشر X تا بر آرم از ملائک بال و پر
وز ملک ہم بایدم جستن زجوی X کل شی هالک الا وجهه
باری دیگر از ملک قربان [1] شوم X انجه اندر وهم ناید آن شوم
بس عدم کردم چون ارغنون X کویدم کنا الیه راجعون

ترجمہ سی : بن جامد ایکن جامد اولمقدن تولدم ، نامی ، نشوونما صاحبی اولدم . نامی
اولمادن ده تولدم ، حیوانلنغہ باش ووردم . حیوانلقدن ده تولدم ، آدم اولدم . آرتیق نہ
قورقایم؟ تولمہ دن نہ وقت ا کسیک قالم؟ دیگر بر حملہ ده انسانلقدن تولورم، قانادلی ملک کردن
یری اولورم . باکا، ملک اولمادن ده او بر طرفہ صیچرامہ لازمدر . چونکہ وجہ باریدن
باشقا ہرشی ہلاک اولور . باشقا دفعہ ملک اولمادن قربان اولورم ، و ہمہ صیغمایان شی
اولورم، آرتیق عدم اولورم عدم . چونکہ ارغنون [2] با کاشونی دیدی : انا الیہ راجعون . [3]
دردنجی جزئک صوکلرینہ دوغرو [بیان اطوار و منازل خلقت آدمی ازا بتدا]
عنوانی آلتندہ استحاله اصولی شویلہ تقریر ایدیور :

امدہ اول باقلیم جماد X وز جمادی درنباتی اوفتاد
سالہا اندر نباتی عمر کرد X وز جمادی یادنا ورد از نبرد
وز نباتی چون بحیوانی فتاد X نامدش حال نباتی ہیچ یاد
باز از حیوان سوی انسانیش X می کشید ان خالق کہ دانیش
ہمجین اقلیم باقلیم رفت X تاشدا کنون عاقل ودانا و رفت

ترجمہ سی : آدمی اولاً جماد اقلیم نہ کلدی، او اقلیم دن نبات اقلیم نہ دوشدی . سنہ لرجہ

[1] قربان یرینہ بعضی نسخہ دہ پران دوشمشدر . قربان اولورم یرینہ اوچارم دیک اولور،

معنی ینہ بردر .

[2] بویوک بر چالغی در ، Orgue کاپسارده چالینان ارغنون در .

[3] بز ، انجاق اوکا دونیورز .

نبات اقلیمندہ عمر سوردی ده جماد اقلیمنی، اورادہ کی غوغالی [1] آکادی. نبات اقلیمندن ده حیوان اقلیمندہ دوشدی، نبات حالی خاطرینہ کتیرمدی. او سنک بیلمش اولدیغک خالق اونی حیوانلقدن انسانلق طرفنه چکدی. بویلهجه بر اقلیمدن باشقا بر اقلیمه دولاشه رق شیمدی عقلای و بیلکیچ اولدی، کیتدی.

جلال الدین رومی ابو علی مسکوویہک سوزندن فضلہ بر شی دیمہ یور، یالیکز اونک « افق » نی « اقلیم » ه چه ویریور.

VI — ابراهیم خلدونی. مورخ حکیم ابن خلدون او مشهور مقدمه سنده او چونجی، بشنجی مقدمه لرنده، نبوتی تفسیر بمختصه تدریجی تحول اصولی، استحاله و اتصالی، تکاملی بیان ایدیور. مقدمه ده فضلہ بر شی ذکر ایتہ یور.

VII — قنالی زاده علی افندی. تورک عالم لرندن قنالی زاده علی افندی [اخلاق علائی] ده تدریجی تحولدن، اتصالن، تکاملدن بحث ایدیور. انسان افقنه بهائمندن اک یاقین اولانی مایمون، آت، فیل؛ قوشلردن طوطی کی کوسته ریور. بو بابده اخوان صفا ایله برابر کیدیور. انسان ایله حیوان آراسنده نیم آدمی نسناس [2] ایله و شق [3] قالیور.

VIII — ارضرومی ابراهیم هقی افندی. ینہ تورک عالم لرندن ارضرومی ابراهیم هقی افندی ریاضیات، طبیعیات، الہیاتدن باحث اولان او مشهور معرفتنامه سنده استحاله ایچین بر باب آریور. اخوان صفا ایله ابو علی مسکوویہک اتصال، مراتب و تکامل حقندہ کی سوزلرینی خلاصه ایدیور: معدنلردن باشلا یه رق نبات، حیوان مرتبه لرینی کچہرک انسان مرتبه سنہ چیقیور. انسانه اک یاقین حیوانی مایمون کوسته ریور. قیلندن، قویروغندن ماعدا بوتون اعضاسی، ایچی، طیشی انسانه بکزه دیکنی نظر اعتباره آلہرق بویولده حکم ایدیور. مایمون و نسناس مرتبه سنی انسان مرتبه سنہ پتیشدیریور. بورادہ ده قالمایور. انسان مرتبه سندن انسان کامل مرتبه سنہ، اورادن ده عقل کلی یه وار یور.

[1] بو غوغالر موجودیتی اداهه خصوصندہ ایدی. بوراسی دراپرک [رقابت و مبارزه حیات Concurrence vitale] ینہ نه قادار بکزه یور.

[2] نسناس بیان آدمی در: ذهب الناس و بقی النسناس - ناس کیتدی، نسناس قالدی - قاموس

ترجمہ سی

[3] و شق بر نوع حیوان در.

نهایتاً جلال‌الدین رومی نك او چونجی جزئنده کی [ازجمادی مردم و نامی شدم] مصر اعیله باشلایان قطعه سنی علاوه ایدیور .

ابراهیم حقی افندی بونکله ده اکتفا ایتمه یور، آکلاشیله جق وجهله برجدول یاپیور، انواع حیوانات ایله انسان مرتبه سی آراسنه [نسناس ایله مایمون] ی قویویور .

IX — شاعر پیرل — هند متصوفه سندن میرزا قادر بیدل کلیاتنده تکاملی ایضاح ایدیور. روح نباتی باینده یدی صفت بیان ایتدیکنه کوره اخوان صفادن اقتباس ایتدیکی آکلاشیلیور (1)

میرزا بیدل بو بیتى ایله مایمونی تصریح ایدیور :

هیچ شکلی بی هیولی قابل صورت نشد X آدمی هم پیش ازان آدم شود پوزینه بود (2)
بو بیت دوغرودن دوغرویه بیدلک می در ، یوقسا اسکیدن بری سویله نوب کلدیکی
حاله بیدل طرفندن اقتباس می ایدلمشدر؟ هر نصل اولور ایسه اولسون آدمی ایله مایمون
آراسنده اتصالی شرق متفکرلری خبر ویریورلر .

X — الخازنی — نویورق پروفیسور لرندن دراپرک «نزاع علم و دین» اثرنده بیانیه کوره
الخازنی تکامل واستحاله اصولی بیان ایدیور: «انسان برچوق مرتبه لردن کچیور برچوق
تحولاره اوغرایور . صره سیله او کوز اولویور ، لشک اولویور ، آت اولویور ، مایمون
اولویور ، مایمون مرتبه سنی کچوب انسانلق مرتبه سنه کلیور .»

بیلدیکمز الخازن ویا الخازنی ویا ابن الخازنیلر شونلردر : ابو جعفر الخازن —
ابو علی مسکویه الخازن — شیخ محمد علی بن ابی طالب الخازن — ابو عبدالله محمد بن ابراهیم
الخازن — الخازن المزنی — الخازن المفسر — ابو محمد عبدالله بن احمد الخازن الاصفهانی —
ابوالفتح عبدالرحمن الخازنی — علی الخازن المروزی ، ابن الخازن .

ابو جعفر الخازن صابئه مذهبنده در . بارون قارا دووونک دیدیکی کبی ریاضی در ،
منجم در ، بر آزده فیلسوفدر . اسکندر افرو دیسی نك ارسطو طبیعیاتنک برنجی کتابنه
یازدیغی شرحی علما دیلی اولان سریانی دیلندن عمومک دیلی اولان عربی دیلنه نقل

[1] جاذبه ، ماسکه ، هاضمه ، دافعه غاذیه ، نامیه ، مصوره . ابن سینا بو یدی قوتی

اوچه ایندیرمشدر: غاذیه ، نامیه ، مولده

[2] هیچ بر شکل هیولاسز صورت قبول ایتمز . آدمی ده آدم اولادن اول مایمون ایدی .

ایله مشدر . ابو جعفر الخازن اسلام فیلسوفلرندن ابوزید البلخی نك دوستی ایدی . دراپرك
 هوای نسیمیدن کچن شعاعلرک خطوط منحنيه سنی ترسیم ایتدیکنی کشف ایلدیکی
 بیلدیردیکی الخازن ابو جعفر الصابئی اوله جق . ابو علی مسکویه معلوم اولدیغی وجهله الخازن در .
 ابو الفتح عبدالرحمن الخازن رومی علی الخازن المروزی نك غلامی ایدی ، حکیم
 مهندس ایدی . شیخ محمد علی بن ابی طالب الخازن [1103] ده اصفهان ده دوغمش ،
 [1180] ده هندده وفات ایتمشدر . حیواناتدن باحث اولان « خواص الحیوان » ایله
 فارسی اوله رق « فرسنامه » یازمشدر . ابو عبدالله محمد بن ابراهیم الخازنی نك اثرینی ، عصرینی
 بيله میورم . ابو محمد الخازن اسماعیل صاحبك خواصندن ایدی . الخازن المزنی [430] ده
 وفات ایتمشدر ، الخازن المفسرده مشهور خازن تفسیرینك صاحبی در . ایکی ابن الخازن دن هر
 ایکسی کاتبدر ، بری (502) ده دیکری (518) ده ارتحال ایتمشدر .
 دراپرك خبر ویردیکی اسلام متفکری الخازنی هانکیسیدر ، بونلردن بری میدر ، یوقسا
 بیلمدیکمز باشقا بری میدر؟ دوغروسو یا لایقیله تعیین ایده میورم .

نتیجه — کوریلور که شرق متفکرلری ، اسلام حکیملری ، اسلام اخلاقیلری ،
 اسلام منصوفلری عصرمز کشفیاتندن ظن اولونان استحاله و تکامل نظریه سنی تدریس
 ایتمشدر ، اثرلرینه یازمشلردر . دراپرك شوسوزینی تکرار ایده لم : « بعضی یوکسک ودرین
 مطالعه فلسفیله واردر که اوروپا ویا امریقایلرک طبیعتلرینه سنوح ایتمش ظن اولونور ایکن
 اسلام اثرلرنده کورلمکله تعجب اولونور . ایشته تکامل قاعده سی بوجهله دیندر . ذی حیات
 اولان مخلوقاتک تدریجی بر صورتده میدانه کلدیکی عصرمز کشفیاتندن ظن اولونور ایکن
 بونلرک اسلام درس خانه لرنده تدریس اولوندقلرینی کورویورز . حتی اونلر تکامل
 قاعده سنی غیر عضوی و معدنیاته قادار بيله تعمیم ایدیورلر . »

دراپر اسلام متفکرلرینی کلیسا اربابی خلافتنه تمامیله تکاملجی کوسته ریور : « کلیسا
 اربابی خلقت ایشنی پک اسکی کوستر مکده دلالت ایده بيله جک شیلری ردو جرح ایتمکه کندیلرینی
 مجبور کوردکلرندن انسانک تکامل اصولنه اتباعی یعنی پک اوزون بر زمان طرفنده سافل
 بر مرتبه دن عالی بر مرتبه یه صعودی حقنده اسلام عالملرینک تأسیس ایتدیکی قاعده یی
 رود جرحه کندیلرینی مجبور کورویورلر ایدی »

عصر مزده دقیق تجربله لر ایله اورتایه قوبولان بر نظریه نك چوق زمان اول علی العاده

مشاهد دل و تجربه لر ایله اسلام متفکر لرینک اورتایه قودقلرینی ، همتلرینی ، مزیتلرینی علمی عمومیتله دینه معارض بیلن امریقالی پروفیسورک آچیق بر صورتده یارواغیاره بیلدیرلمسی بک زیاده تقدیرلره لایق در . آ کلاشیلورکه تکامل اصولی اسلام دینه معارض کورولمهش ، دردنجی عصر هجریدن بری اسلام اثرلرنده دوام ایده گلشدر .

VI اعداد نظریاتنا فیلبینانه بعضی انا مسئلدر - رساله لر اعداد نظریاتی یعنی هر نوع موجوداتک معین بر عدده او یغون بولوندیغنی مدافعه ایدیورلر؛ بونظریه بی ایضاح ایچین بردن اون ایکی یه قادار مثال کتیره لم:

برباری تعالادر . ایکیلی اولانلر هیولا ایله صورت - روحانی ابله جسمانی - جوهر ایله عرض - علت ایله معلول ، بسیط ایله مرکب کبی . اوچلی اولانلر اوج موجود [1] - اوج نفس [نفس نباتیه شهوانیه ، نفس حیوانیه ، نفس ناطقه] ، اوج بعد ، اوج مقدار ، اوج زمان کبی . دورتلی اولانلر مافوق الطبیعی مرتبه لر [باری ، عقل ، نفس ، هیولای اولی] ؛ مکونات اربعه [معدن ، نبات ، حیوان ، انسان] ، اخلاط اربعه ، طبایع اربعه [حرارت ، برودت ، رطوبت ، یبوست] ، ارکان ویا امهات اربعه [صو ، طوپراق ، هوا ، آتش] ، دورت موسم کبی . بشلی اولانلر بش حاسه ظاهره [بصره ، سامعه ، شامه ، ذائقه ، لامسه] ، بش حاسه باطنه [متخیله ، متفکره حافظه ، ناطقه ، صانع] [2] ، بش سیار ییلدیز [عطارد ، زهره ، مریخ ، مشتری ، زحل] . التیلی اولانلر آلتی جهت [اوک ، آرقا ، صاغ ، صول ، اوست ، آلت] . یدیلی اولانلر جسمانی یدی قوت [جاذبه ، ماسکه ، هاضمه ، دافعه ، غاذیه ، مصوره ، نامیه] [3] ، روحانی یدی قوت [بش حاسه ظاهره ایله ناطقه و عاقله قوتلری] [4] ، یدی سیار ییلدیز ، یدی کون . سکزلی اولانلر طبایع و اخلاط مجموعی . دو قوزلی اولانلر دو قوز فلک [یدی سیار ییلدیزی ایله کواکب ثابته فلکلری ، فلک محیط] ، دو قوز کلیات مرتبه سی [باری ، عقل ،

[1] موجودات روحانیه ده اوچدر ، موجودات جسمانیه ده : هیولای اولی ، نفس ، عقل ؛ اجرام فلکیه ، ارکان طبیعیه ، مولدات کائنه - [3-4-41] [2] دیکر فیلسوفر حاسه باطنیه شویله کوسته ریورلر . حس مشترک ویا بنطلسیا ، خیال ، واهمه ، حافظه ، متصرفه . متفکره ایله متخیله متصرفه ده داخل در .

[3] بیدی قوته قوای نباتیه دیرلر . [4] عاقله و ناطقه [تکلم قوتی] آی و کونش کبی در . آی و کونش بش ییلدیزه علاوه اولوندیغنی کبی بو ایکی قوتده بش حاسه ظاهره یه علاوه اولونیور .

نفس ، هیولای اولی ، طبیعت ، جسم ، افلاک ، ارکان ، موالید] ، دوقوز قات جوهر
 [کمیک ، ایلک ، سیگیر ، دامار ، قان ، ات ، دری ، طیرناق ، قیل] . اونلی اولانلر
 حاسه ظاهره و باطنه مجموعی ، اون طبقه [باش ، بویون ، کوکس ، قارین ، ایکی باجاق
 ... الخ] . اون برلی اولانلر اون بر خزینه [دماغ ، قلب ، آق جیکر ، قاره جیکر ،
 معده ... الخ] ، اون بر کره . اون ایکیلی اولانلر اون ایکی آی ، اون ایکی برج ، اون
 ایکی دلیک [کوز و قولاق ، آغز ، بورون دلیکلری ، ... الخ] کبی ،

اخوان صفا حروف جمل اولان ابجد حرفلریله آیک یکر می سکنز منزلی آراسنده کی
 توافقی اونو تمایورلر ، معین عددلره باغلانان فرقه یی ، ازان جمله ایکی اصل قبول
 ایدن ثنویه یی ، اوچ اقنوم قبول ایدن نصارانی ، دورت طبیعت قبول ایدن طبیعیونی ، بس
 اصل قبول ایدن خرمیه [1] پی پک افراطکار کور یورلر . هر شیئک حقی و پردرک موجوداتک
 طبیعتی عددک طبیعتنه او یغون بر صورتده قبول ایدن فیثاغوریلردن ایرلما یورلر .

1 -- ترتیب عالم - ترتیب عالم تصوف فلسفی اوزره ایضاح اولونویور . جناب حق
 موجوداتی اعداد متوالیه مرتبه لرینه کوره بر نظام ایله ترتیب ایله مشدر . دوقوز
 مرتبه دن عبارت اولان کلیات اک تام و کامل اولان مرتبه دن باشلا یه رق ال یاقین اولان مرتبه
 کوزده دلمک صورتیه ترتیب اولونمشدر . جزئیاتده ویا کائنات فاسدده ایش عکسنه در ، اک
 ناقص اولان مرتبه دن باشلا یوب اک فضیلتی مرتبه یه یه قادار کیده ر .

واحد بوتون اعدادک علتی و اولی اولدیغی کبی جناب حقه بوتون موجوداتک
 علتی در ، مبدأ لک اولیدر . واحدک مثلی ، جزئی اولمادیغی کبی بارینکده مثلی و جزئی
 یوقدر .

ایلك تشکل ایدن عدد ایکی اولدیغی کبی جود باریدن ایلك فیضان ایدن موجودده
 عقل در : عقلدن سو کرا او چونجی مرتبه ده نفس ، نفسدن سو کرا دردنجی مرتبه ده
 هیولای اولی ، هیولای اولادن سو کرا بشنجی مرتبه ده طبیعت ، طبیعتدن سو کرا آلتنجی
 مرتبه ده جسم ، جسمدن سو کرا یدنجی مرتبه ده افلاک ، افلاکدن سو کرا سکننجی
 مرتبه ده عناصر ویا ارکان اربعه ، ارکان اربعه دن سو کرا دوقوزنجی مرتبه ده موالیدثله
 کلیر . دوقوز آحاد مرتبه سنک سو کئی اولدیغی کبی موالید ثلثه ده موجودات کلیاتک

[1] یزدان ، اهریمن ، زمان مکان ، هیولی [طینت]

صوك مرتبه سنی تشكيل ايدر ، مواليدثله دن معادن اونلر ، نباتات ، يوزلر ، حيوانات بيكلر حكمنده در .

فيضان كلي ايله ضيانك كوشدن صدورى كبي جود باريدن ونور وحدانيتدن صدور ايدن عقل كلي ويا عقل فعال [1] جوهر بسيط روحاني در ، بر نوردر . دفعه واحدهده فيض باري بي قبول ايتشدر . عقل كلك نورندن صادر اولان نفس كليه جوهر بسيط روحاني در ، بوتون صورتلر اونده منقش در . نيته كيم بوتون شكللر جسم كليده واردر . شوقادار كه نفس كليه جوهر لطيف و ذى حيات و ذى شعور و فاعل اولمغله صورتلر اونده تراكم ايتمز ، فقط جسم جوهر كشيغ ، غير ذى شعور و منفعل اولمغله شكللر اونده تراكم ايدر . نفس كليه نك حر كتندن هيولاي اول [2] انشا ايدلى ، هيولاي اولي بسيط ، منفعل بر جوهر در ، هر صورتى قبول ايدر ، هيولاي اولي اوچ مقدارى قبول ايتمكه هيولاي ثانيه ، هيولاي كل ويا جسم مطلق اولور . جسم شكللر ك افضل اولان كره شكلنى المغله صره ايله عالم افلاك و كواكب حاصل اولور . عالم افلاك دن صوكر اركان اربعه حصوله كلير . اركان اربعه نك اك قارا گلغى و اك كيشي ارضدر ، اركان ويا امهات اربعه دن اوچ مولوددوغار [3] .

تركيب اعتباريله معدن اركاندن ، نبات معدندن ، حيوان نباتدن ، انسان حيوانلردن اشرفدر . انسان بونون بسيط و مركب موجودلر ك معناريني كنديسنده طوپلامشدر ، چونكه كشيغ و جسماني اولان جسد ايله بسيط و روحاني اولان نفسدن مركبدر . ايشه بوندن ناشى حكما « انسان كوچوك عالم ، عالم بويوك انساندر » ديمشدر ايدى .

11 — قرون وسطاده ، خصوصيله تصوفده بك زياده شايع اولان « انسان كوچوك

[1] اخوان صفا عقل كلي ايله عقل فعالى برشى قيليورلر ، حال بوكه ديكر فيلسوفلر جه عقل كلي عقل اولدر ، عقل فعال اونجى عقل در ، عقل فعالدن فلك قرك حشوى ، عناصر عالمك هيولاسى اولان ماده صادر اولور ، عناصر عالمك تدبير ايشى اوضاع و حركات فلكيه نك تجددندن دولايى مواد عنصرهده حاصل اولان استعدادلر حسبيله عقل فعاله تفويض اولونمشدر . نفوس بشريه يه كمالات ويرن عقل فعالدر ، عناصرك فلك قرك ايچنده اولدينى فكرينه مبنى اوكا فلك قرك حشوى دينلمش ايدى

[2] هيولى بوندن باشقا اوچ معناده داها قوللانير : - هيولاي صنعت ، هيولاي طبيعت ، هيولاي كل ، هيولاي صنعت ياپيلان بر شيئك ماده سى در . امكك اونى ، دولابك تخته سى كبي . هيولاي طبيعت اركان اربعه در (صو ، طوپراق ، هوا ، آتش) . هيولاي كل جسم مطلق در .

[3] جسم ايله طبيعت كو كده ويرده مشترك اولمغله يوقاريدنه كى جسماني موجودلر اوجه ارجاع ايدلمش در .

عالم و عالم بویوک انساندر» نظریه سنک منشی بارون قارادوونک دیدیکی کبی پک عالیدر۔ انسان عقلی ایله اداره اولوندیغی کبی عالمده عقل کل ایله اداره اولونیور ، انسانک بر بدنی ، بر نفسی اولدیغی کبی عالمکده بر جسمی ، برده قوتلری بوتون جسملرک اجزاسنه سرایت ایتمش بر نفسی واردر ، جسم کلی جسم عالم ، نفس کلیه نفس عالمدر ، جسد انسانک اعضاسی اولدیغی کبی عالمکده اعضاسی عالمک اجزاسیدر .

عقل کلی نفس کلیه بی تأیید ایدر بر قوه الهیه در . طبیعت کلیه بوتون اجسامه سرایت ایدن نفس کلیه نک قوتی در . افلاک و کواکب وارکان بسیط جسملردر . جسملره سرایت ایدوب اونی تحریک و تدبیر ایدن نفس کلیه نک قوتلری نفوس بسیطه در . نفوس حیوانیه و نباتیه و معدنیه موالید ثلثیه بی تدبیر و تحریک ایدن نفوس بسیطه نک قوتلری در . حیوان ، نبات و معدنک اشخاصی اجسام جزئیه در . یوقاریده ذکر اولوندیغی وجهله اجسام جزئیه به سرایت ایدوب اونی تحریک و تدبیر ایدن نفوس حیوانیه و نباتیه و معدنیه نک قوتلری نفوس جزئیه در . قیصه سی عالمی اداره ایدن عقل کلی ویا عقل فعالدر . قوای محرکه سی ده قوای طبیعه در .

انسانده کوچوک بر عالمدر ، طبیعتک بر اثر بدیعی در . باری انسان صورتی بویوک عالمک صورتی کورونمک اوزره کندی نفسنه بر آینه قیلمشدر . انسانک بنیه سی برمدینه فاضله کبی در . نفس ناطقه اونک حکمداری ، جسمانی و روحانی قوتلر اونک عسکرلری ، یاردیمچیلری ، افعال و حرکاتی رعایا و خدمه سی ، حاسه لر مخبرلری حکمنده در . اولجه ذکر اولوندیغی کبی انسان بوتون عالملرک صورتلرینک مجمعی ، لوح محفوظده کی علومک مختصری در ، هرشی اونده کیزله نمشدر . نفس انسانیه و عقل انسانی نفس کلیه نک قوتلرندن بریدر [1].

111 - بنیه سی تام اولان حیوان اعداده مطابق یارادلمشدر : ایلك چيفت **عمره** اویغون دوشمک ایچین ایکی قانادلی [ایکی الی] ، ایلك تک عدده اویغون اولمق ایچین اوچ طبقه لی [اورتا و ایکی طرف] یارادلمش ، ایلك عدد مجذوره موافق اولمق ایچین بدنک مزاجی اخلاط اربعه دن نشأت ایتمش ؛ ایلك دورایدن عدده اویغون بولونمق ایچین کندیسنه بش حاسه ویرلمشدر .

بونک کبی حیوانه ، ایلك عدد تامه اویغون دوشمک ایچین الی جهتته حرکت ایدجک

[1] عقل انسانی صیلاک دورینی کچن نفس ناطقه دن باشقا برشی دکیلدر [1 - 2 - 40]

قوتلر، ايلك عدد كامله اويغون بولونمق ايچين يدي قوت ، ايلك عدد مكعبه مطابق بولونمق ايچين دوردي تك ، دوردي چيفت اولمق اوزره سكين مزاج ، ايلك تك عدد مجذوره مطابق اولمق ايچين دوقوزقات جوهر، ايلك عشرات مرتبه سنه اويغون بولونمق ايچين اون طبقه ، ايلك عدد اصمه توافق ايتك ايچين اون برخزينه ، ايلك عدد زائده تطابق ايتك ايچين اون ايكي دليك ويرلمشدر .

كوريليور كه بوكي ملاحظه لر بارون قارادوونك ديديكی كبی فی الحقیقه بسبتون عامیانه

بر فلسفه در .

VII — **دیه ایلد فلسفه نك اوبوشماسی** — رساله لر الله ، نفس ، شریعت مسئله لر ی فکر لر یته قارشى شدتلى مدافعه بی التزام ایتمش ، فلسفی بر صورتده بو اوچ مفهومی ایضاح ایدرك شریعتی فلسفه یه ، فلسفه بی شریعته تطبیق ایتك ایسته مش ایدی .

اسلام فیلسوفلری هیچ بروقت دوغرودن دوغرویه اسلام عقیده سنه هجوم ایتمه مشلر ایدی ، مسلک لری ، وضعیت لری علم ایله دینی تمامیه قبوله عساعد ایدی ، شو قادار كه اخوان صفا بو بابده دها جسور داورانمشلر ، دیگر فیلسوفلر ك یا پمادقلرینی یا پمشلر ایدی اخوان صفا هر هانکی دین اولور ایسه اولسون حکمت ایله اویوشولور اعتقادنده اولمغله فلسفه ایله تهذیب اولونارق شریعت ایله هدایت و ارمق املنی بسله یورلر ایدی .

انپانك امرلری ونهیلری اولسون ، عقلك امرلری ونهیلری اولسون ، هپ نفسی فضائل ملكیه ایله استكمال سایه سنده عالم افلا كه چیقارمق ، دیانت نبویه ، مناجات فلسفه ، آداب ملكوتیه یوللرنده كچن ملتداش لرینه قاووشدیروب ابدیاً سرور ، لذت ، فرح ایچنده بولوندیرمق ایچین ایدی .

انپانك و حکمانك علملری امر الهی ایدی ، اصلده ، مقصود اولان غایه ده بر؛ فر وعده ، یولده آیری ایدی . فلسفه نك آرادیغی الدن کلدیگی قدار الله بکزه مک ایدی . بونلرده دورت وصف لازم ایدی : 1 - موجوداتك حقایقنی بیلمك . 2 - درست رأیلره اینانمق . 3 - کوزل خویلر ایله خویلانمق . 4 - ایشی کوچی پروزسز اولمق . بودرت وصفدن مقصوده تهذیب نفس ایله ، کندی جنسندن اولان ملکلر ایله بقا ، دوام و ابدیته نائل اولمق ایدی . نبوتدن و یا ناموسدن غرض ده بو ایدی . انیا نفوس طیبیلری اولمغله تهذیب نفس ایله هیولی دریاسته باتان نفوسی قورتارمق ، عالم کون و فساد اوچورومندن (جهنمدن) چیقاروب کولکره جنته (یوللامق) ، دیگر بر تعبیر ایله بشر مرتبه سنندن ملک مرتبه سنه چیقارمق ادبیات فا کولته سی مجموعه سی — 7

غایه سنی طوتمشیر ایدی . انبیا ایله حکما بوغایه ده اتفاق ایدیورلر ایدی . یالکز بو غایه یه اولاشدیره جق یولرده مختلف طبیعتلردن ناشی اختلاف بولونیور ایدی . نته کیم خاستالقلر باشقا باشقا اولور ایسه علاجلرده باشتا باشتا اولور . انبیاک حرام قیلدقلری شی نفوس ایچین بر پر هیز ، حلال قیلدقلری شی ده بر علاج ایدی ، الله قارش قوئلق ایتمهک درلو درلو اولماسی ده قفوسه عارض اولان فاسد رأیلر ، کوتوخویلر ، فنا عادتلر ، اوست اوسته قونمش جاهلکلر کبی خاستالقلری ای ایتک ایچین ایدی . بوده زمانه ، مکانه ، خلقک طبیعتنه کوره ییلدیزلرک احکامی مقتضاسنجه مختلف اولور ایدی .

اخوان صقا عقلی وحی ورسالته ، وحی ورسالتی بعث و قیامته مقدمه قیلمله غایه یالکز بعث و قیامت اولویور ایدی .

5 - اخوان صفاتک الهیاتی -

اخوان صفا مقصد اقصی بیلدکلری الهیاتی شرف اعتباریله درجه کوزه ده رک اوچ شعبه یه آیریورلر : الهی بیلیمک ، نفسی بیلیمک ، معادی بیلیمک .

1 - الهی بیلیمک

1 - ذات و صفات و افعال باری - « الله واحددر ، جزئی و مثلی یوقدر ، موجودلرک علتی در . فقط روحانی ویا جسمانی و صفلیله و صفلممز . نته کیم واحد اعدادک علتی اولدیغی حالده چیفتده دکیلدر ، تکده دکیلدر . [الااله الخلق والامر] آیت کریمه سنده کی خلق امور جسمانیه ، امر امور روحانیه در . [1]

« الله نورلرک نوری در ، محض وجود ، معدن جود ، بقا و دوام ، کمال و تمام وابدیت اونک و صفیدر ؛ بوتون محاسن ، بوتون فضائل ، بوتون خیرلر هپ اللهک فیضندن ، نورینک عقل کلییه ، عقل کلیدن نفس کلییه ، نفس کلیه دن هیولایه اولان فیضندن ناشیدر . بو نورلرک بدایتندن نهایتنه قادار سرایت ایتمه سی ، طبقی آیک اوون دوردنجه کیجه سی ایشیغک آیدن هوایه سرایت ایتمه سی کبی در . آیه کلن نورلر کونشدن کلمش ، کونشه و ییلدیزلره کلن نورلرده نفس کلیه نک اشراقندن ، نفس کلیه یه ده عقل کلی نک اشراقندن ، عقل کلی یه جاری نک فیض و اشراقندن نشأت ایتشدر . نته کیم [الله نور السموات والارض] آیتی

وارد اولمشدر . ايشته بوکا مبنی الله معشوق اولدر ، بوتون موجودات اوکا مشتاقدر ، اوکا متوجهدر ، بوتون ايشلر اوکا دونهر . چونکه وارلقلری ، قواملری ، بقالری ، دواملری ، کماللری هپ اونکه قائمدر . » [1]

اخوان صفانک ، تصوف فلسفی اوزره ايضاحنه کوره وحدت وجودی قبول ایتمهسی لازم کله جک . چونکه وحدت وجود مسئلهسی رواقیه ، نوافلاطونیه ایله تمامیه بر مسلک فلسفی اولمش ایدی . شو قادار که وحدت وجود اوچ وجهله اعتبار اولونیور ایدی : 1 - مجازی اولور : « ممکنک وجودی حَقک وجودندن مستفیضدر ، مستعارددر . بذاته قائم اولان ، بذاته موجود اولان یالکنز جناب حقدر » 2 - شهودی اولور : « ذوق وشهود ایله ثابت اولور ، ممکناتدن وجود نفی اولونور . نظر مزده ممکنات فانی اولور » . 3 - حقیقی اولور : « کثرت تعیناتدن ، اضافاتدن عبارت اولور » . اصل وحدت وجود بودر . اخوان صفانک افاده لرینه کوره وحدت وجود برنجی اعتباره کوره آلمشه بکنزه بور . « دوقوز مرتبهده بولونان کلیاتک نظامی محفوظ ، اعیانی ثابتدر » [2] ، اشیا او ایله اعیاندر که باری تعالی اونی افاضه و ابداع الله مشدر ، اشیا ابداع و اختراع اولونمادن اول علم باریده ایدی . » [3]

اخوان صفا بوسوز لر ایله صوفیه نیک اعیان ثابته سنهده تماس ایدیور . صوفیه عندنده اشیانک ماهینندن و ممکناتک حقیقتلرندن عبارت اولان مفهوملر « اعیان ثابته » ایدی . اعیان ثابته غیب مطلق اولان ذات حقه کیزیلی ایکن فیض اقدس (تجلی ذاتی) ایله استعداد لر ایله برابر علم الهیده حاصل اولدی . فیض مقدس (تجلی اسمائی) ایله خارجهده استعداد لر ایله برابر ظهور ایتدی .

فعل الهی اختراع و ابداعدر . یعنی جناب حق آتحق بر شیئی یوقدن میدانه کتیریر یوقسا دوغروندن دوغرویه جسملره مباشرت ایتمز ، جسملرده مؤثر دکیلدر ؛ تألیف ، ترکیب ، صنایع ، افعال و حرکاتی یاپان قوای طبیعیهدر . جناب حق بو خصوصاتی قوای طبیعیه یه امر ایدر [4] . چونکه قوای طبیعیه ، خلقک ایشنی تدبیره موکل اولان ملاکلردر . شو قادار که

[1] 122 - 8 - 3 ، 74 - 6 - 3

[2] 18 - 2 - 3

[3] 112 - 9 - 3

[4] 84 - 5 - 2

یونلر باری یه اضافه اولونور، نیتہ کیم بر بلده نك فتحی باش قوماندانه اضافه اولونور. حال بو که بلده بی فتح ایدن اونک عسکر لریدر [1].

باری نك عرشى فلک محیط ، کرسیسی فلک ثوابتدر ، قلمی اراده ، لوح محفوظی مشیت ، کتابی دائرة السیه ، صور عقلیه علویه در .

اخوان صفا اصل فلاسفه کبی فلسفه ده صاعلام عقیده لی دکیلر ایدی ، مهم نقطه لرده فلاسفه دن آریلیور لر ایدی. اصل اسلام فیلسوف لری « افلاک ماده سیله ، صورت جسمیه و نوعیه سی ایله [2] اعراض ایله قدیم در ؛ آنجاک اوضاع و حرکات جزئیہ سی حادثدر ، عناصر مده سی ایله ، صورت جسمیه و نوعیه سی ایله قدیم ، آنجاک بعض صور نوعیه سی حادث اوله بیلیر « دیه رک عالمک قدمنه قائل اولویور لر ایدی. حال بو که اخوان صفا « بو عالم یوق ایکن باری تعالی طرفندن اختراع و ابداع اولونمشدر » دیه رک عالمک حدوثنی اورتابه سورویور لر : « عالمک باری طرفندن وجوده کتیرلمه سی معمار طرفندن بر بنانک وجوده کتیرلمه سی کبی دکیلر . بلکه بر متکلمدن نصل بر کلام صادر اولویور ایسه عالمده باریدن او یله صادر اولمشدر . کلام متکلم سویله دیکی مدتیجه وارددر ، صوصنجه یوقدر ، متکلم دیلر سه سویلر ، دیلر سه صوصار [3] بونک کبی باری ده دیلر سه جود وفضلی ، نعمت و احسانی افاضه ایدر ، دیلر سه امساک ایلر . باری فاعل مختارددر . فیضی بردوزی یه دوام ایتدکجه عالم موجود اولور ، یوقسا عالمک وجودی قالماز » .

فلاسه باری یه فاعل موجب دیوب فاعل مختاردیمه مشلر ایدی. اخوان صفا عالمک حدوثنی مناسبتی ایله ینه اونلردن آیرلمشدر ، دین عالم لری کبی فاعل مختار دیمشدر . اخوان صفا عالمک حدوثنی مسئله سنده تمامیه دین عالم لری یله ده برابر قالمایور لر : مصنوعات الهیه روحانیه دیدکلری موجوداتک ماده سز ، زمانسز ، مکانسز دفعه واحده ده مرتب و منتظم اوله رق حدوثنه قائل اولویور لر . مصنوعات روحانیه الهیه اولان عقلی کالی ، نفس کلیه ، هیولای اولی ، صور مجرد هپ « کن » امر یله اولویور مشدر ، نته کیم عقل کالی باری نك نوری ، ایلک

[1] 256-9-2

[2] صورت جسمیه ماده ایله قائم اولان صورتدر که ماده او صورتی اکتساب ایتکسزین خارجده موجود اوله ماز ، صورت نوعیه بوندن باشقا اولوب بر نوعی تعیین ایدن صورتدر که او صورت یولو تمسزین جسمک بر نوعی تعیین ایده من .

[3] 118-9-3

فیضی در. نفس کلیه ده عقل کلی نك نوری اولوب باری نك عقل کلیدن افاضه ایتدیکی فیضی در. هیولای اولی نفسك کولکسی ، صور مجرده ایسه نفسك اذن باری ایله وعقلك تأییدی ایله هیولاده عامل اولدیغی نقشلر و شکللر در. بوتون بونلر ذاتلری اعتباریله حادث ، زمان اعتباریله قدیم در. فقط مصنوعات نفسانیه اولان افلاك و کواکب ، مصنوعات طبیعی اولان ارکان زمان کچمک صورتیله احداث اولونمغله جسم مطلق ، افلاك ، کواکب وارکان زمان اعتباریله ده حادث در. کوریلور که اخوان صفا امور روحانیه ده فلاسفه ایله ، امور طبیعی و عالم اجسامده دین عالمیله برابر کیدیورلر. مخلوق و مصنوع باشقا معناده ، مخترع و مبدع باشقا معناده اولویور، مصنوعات الهیه اختراع و ابداع اولونمش ، باشقا برشیدن نشأت ایتمه مش ، مصنوعات نفسانیه و طبیعی ایسه مصنوع و مخلوق اولمش، باشقا برشیدن نشأت ایتمشدر [1] .

عالم ترتیب عالم بابنده کورولدیکی وجهله یارادلمش در .

عالمک یارادلماسنه سبب باری نك مصنوعاتنده کی اثر بدیعی بی اظهار ایتمه سی در [2]
عالم بر اثر بدیعی در. بوندن داها بدیع، داها محکم برعالم ممکن دکیلدر . شره کلنجبه شر آنجاق کون و فساد عالمنده ، اوراده ده آنجاق نبات و حیوانده واقع در ، بوده هر وقت واقع اولماز . شر قصد اول ایله مقصود دکیلدر ، بالذات قصد اولونمامشدر . بلکه عارضی اسبابدن ناشی در ، فعل باریدن مقصد صلاح عمومی ، نفع کلی در، بو خصوصده کی ضرر جزئی و خصوصی اوله بیلیر که یوق حکمنده در .

اخوان صفا عالمک قیمتی خصوصنده استحسانیه مذهبی طوتیور، اوزون اوزادی به شر نظریه سندن بحث ایدیور . هیولانک هر وقت خیری قبول ایده مه بیشنی، ناقص اولوشی کیی خصوصاتدن نشأت ایدیور . شر انجاق هیولی طرفندن کلیور [3]

اخوان صفا خیر و شرده ییلدیزلرک تاثیراتی اونوتمایور [4]. قضا و قدر اشکال فلالکیه نك تاثیر، احکام نجومک ایجاب ایتدیکی شیئه عطف اولونیور. علم باریده مسبق اولویور [5]

[1] مخلوق دیگر برشیدن یارادلمش اولان، مصنوع هیولاده بر صورت بولونمش اولان دیمکدر.

[2] 122 - 9 - 3

[3] 44 - 1 - 4

[4] 1 - 4 ؛ 9 - 3

[5] 70 - 1 - 4

یونان حکیمی سقراطک ، حضرت عیسی ایله حضرت پیغمبرک ، حضرت عثمان ایله حضرت حسینک قضایه کوستردکلری رضالر مثال اوله رق ایراد اولونیور [1]

2 — ملکر - فلاسفه ملکلری هیچ بر وقت دین عالملری کی قبول ایتمه مشلر ایدی، عقول عشره ملائکه مقربین ، کریبون ؛ نفوس فلکیه ملائکه سماویه ، اونجی و صوکنجی عقل جبرئیل امین ایدی .

اخوان صفاده ماهیت اعتباریله اصل فلاسفه دن آیرلما یورلر ، یالکز داها ایلری کیدیورلر : « ملکر چوقدر ، مختلفدر ، ییلدیزلر و روحانیلری ، نفوس فلکیه ، نفس ناطقه کلیه ، عقل کالی ، نفس کلیه ، صورت مجرده ، قوای طبیعیه نفوس حیوانیه هب ملکلردر . عرشی یوکلن ملکر کوا کب ثابتہ ، مدبرات کوا کب سبعة سیاره ، ملائکه مقربین عقل ، نفس و صور مجرده ؛ ملک مقرب عقل ، رئیس ملائکه نفس ناطقه کلیه در که اللهمک یر یوزندن کی خلیفه سی در که ، قیامته قادر آدم اوغلنده قاله جق ، نته کیم آدمک صورت جسمانیه سی ده قیامته قادر قاله جق . یر یوزنده آدمه سجده ایدهن ملکر ، انسانه مسخر اولان نفوس حیوانیه جزئیہ در [2] ابلیس و طرفدارلری انسانه رام اولمایان نفوس حیوانیه در » [3] .

« ملک موت و منکر کیر زحل روحانیلرندن ، جهنم بکجیلری مریخ روحانیلرندن ، جنت بکجیسی مشتری روحانیلرندن ، کریم کاتبلر عطارد روحانیلرندن ، وحی کتیرن ملک قمر روحانیلرندن . مخلوقاتک ایشنی تدبیر ایدن ملکر قوای طبیعیه در . مهذب اولان نفس ناطقه بدنن آیریلنجه ملک اولور . بوتون ملکر کونشک روحانیلریدر . چونکه کونش عالم علویده قلب کبی در ، فلک محیط باش حکمنده در . بوتون اجسامه ضیا و حرارت و یرن اودر ، اشخاص فلکیه نک اشرفی در . » [4]

3 — پیغمبرلر — اخون صفایه کوره پیغمبرلک دیگر اسلام فیلسوفلرینک دیدکلری کبی الله ایدیله بیلیر بر سرتبه ، یوکسک بر مقام در . شرایع الهیه یی وضع ایتمک خصوصی اعمالک اشرفی ، مرتبه لک اعلاسی اولمغله هر کس قولای قولای شریعت وضع ایده مزه .

[1] 4 - 5 - 146

[2] 4 - 8

[3] بعض کره نفس اماره یه ده ابلیس اطلاق ایدرلر .

[4] 4 - 6 - 182 .

اخوان صفا بو خصوصه بر طاقم اوصاف ذکر ایتمشلردر . دردنجی زمردنك آلتجی . رساله سنده بو اوصاف تفصیل اولونمشدر . شریعت الهیه اوله روحانی بر جبلتدر که قوه عقلیه ایله جسد بشریده ظاهر ، اذن باری ایله نفس کلیه دن اوکا فیض وارد اولور [1] . انسانك افضلی عقلاسی ، عقلانك خیرلیسی علماسی ، علمانك اک یوکسکی اولانیا ، سوکرا حکما ایدی . اخوان صفا فارابی کبی انبیایی حکمت نظریه ده جاهل بیلمه یورلر ، حکمایی انبیادن ازان جمله ارسطاطالیسی حضرت پیغمبردن افضل کورمه یورلر ایدی ، ابن سینا ، ابن رشد هپ اخوان صفایه موافقت ایدیورلر ایدی . انبیانك وارثلری اولان دین عالملری اوله مفسرلر ، محدثلر ، فقیهلر ، اسلام عقیده سنی مدافعه ایچین اورتایه چیقان متکلملر دکیل ایدی . « طبیعیاتی بیلمدکلی حالدله الهیاندن ، ریاضیاتی بیلمدکلی حالدله برهانلردن ، محسوساتی بیلمدکلی حالدله معقولاتدن دم اورویورلر ، دیه شدتله بونلرک قارشیلرینه چیقیورلر ؛ « نجوم باطدر ، کواکب جماداتدر ، افلاکک وجودی یوقدر [2] ، منطق و طبیعیات زدیقلق در . [3] ... » کبی سوزلرینه دایانامایورلر ایدی . [4] متکلمین نظرلرنده طفره جی [5] ، جزء لایتجزاجی ایدی ، فلسفه ده جاهل ، شریعتده مقلدا اولان جدلیلر ، علما حقنده بر بلا ، اشیای ظاهره و باطنه ده شهه جی کیمسه لر ایدی ؛ [6] دین عالملری قرآنک ، اسرار و اشارات لطیفه سنی ، ایچ یوزینی بیله ن ذاتلر ایدی . حکمیلرده یالکز اشیانك حقایقنی بیله نلر ، فلسفه جیلر دکیل ایدی ، بلکه اشیانك حقایقنی بیلمکله برابر سوزو دوغرو ، اوزو دوغرو ، خوینی کوزل ، ایشی کوزل ، صنعتی صاعلام ، رأی درست ، معامله سی لطیف ، باشقالرینه قارشى فیضی دائم اولان ذاتلر ایدی .

[1] 4 - 8 - 241 ، 242 ، 243 .

[2] ترقیات علمیه ، بوبابده متکلمینه حق ویریور . زمانزده حاکم اولان رأی متکلمینک رأینه

اویغون کایور .

[3] اخوان صفا زماننده قدهاء متکلمین منطقی شدتله رد ایدرلر ، طبیعیاتی ابطال ایلرلر ایدی .

[4] 4 - 1 - 95 .

[5] مشهور نظام انکساغورث کبی جسمک نامتناهی صورتده انقسانی ، ابوالهذیل ایسه

ذیقراطیس کبی جزء لایتجزایی قبول ایتمشلر ایدی . ابوالهذیل زه نونک « اخیلفس » برهانی ایراد ایتکله نظام طفره نیله ابوالهذیلک الندن یاقاسنی فورتاروش ایدی . طفره بر متحرکک بعضی مرتبه حدودینی آتلاماسی ایدی .

[6] 4 - 4 - 13 .

شریعت صاحب‌بری شریعتی وضع خصوصندہ سوزینی، ایشنی، امرینی، نہنی کنڈیسنہ
اضافہ ایتمز لر، بلکہ کنڈی ایلہ ربی آراسندہ واسطہ اولان ملک‌رہ اضافہ ایدر لر؛ حکیم‌لر
بیا لعکس بوتون اجتهاد لری، رأیلرینی، تبعلرینی ہپ کنڈیسنہ نسبت ایدر لر۔

علوم عقلیہ و معارف ربانیہ و حکم نفسانیہ دہ اک یوکسک طبقہ انبیا؛ صنایع طبیعیہ
و معارف جسمیہ دہ ایسہ اک یوکسک طبقہ حکما طبقہ سی در۔ انبیا علمی ایلہ، تعبیر آخر
ایلہ الہیات ایلہ دار ارواحدہ، معادہ نفسک صلاحی؛ حکما علمی ایلہ دار اجسامدہ،
دنیا دہ اجسامک صلاحی غایہ لرینہ واریلر۔ ملک رتبہ سنی ولی ایدن بشریتک منہاسی
تبتوت مرتبہ سی در۔

طوبا آغاجی واضع شریعتدر۔

4 — کتابہر — پیغمبر لرہ ملک‌لر طرفندن وحی اولونور۔ ملک‌لرک سوزلری ایما
و اشارت اولغہ پیغمبر لر آنجاق ایما و اشارت ایلہ ملک‌لردن وحی آیلر لر، صوکر آلدق‌لری
وحی عبارتہ و لفظ ایلہ خاتقہ بیلدیر لر۔ چونکہ انسانک سوزلری لفظلر و عبارتہ لر
عبارتدر۔ معنار ملک‌لر ایلہ انسانلر آراسندہ مشترکدر۔ لفظلرک مشترک معنار لری بولونمقلہ
ہر کس لفظلردن عقل لرینہ کورہ معنار چیقاریرتہ۔ عوام باشقا، خواص باشقا، عوام ایلہ
خواص آراسندہ بولونانلرینہ باشقا معنی آکلار لر۔ بوکا مبنی کتابلرک تنزیلی باشقا،
تاویلی باشقادر؛ تنزیلی طیش یوزی، تاویلی ایچ یوزی در۔ طیش یوزی ایچ یوزینہ
رمز و اشارتدر ویا مجازی معنایہ جمولدر۔ ملک‌لر، عالمک یارادلماسی، آدم و حوا قصہ سی،
ابلیس قصہ سی، ابدیت آغاجی، طوبا آغاجی کبی مبداء؛ قبر فتنہ سی، منکر و نکیر
صورغوسی، قیامت قوپماسی، بورو اوفورولمہ سی، تکرار دیریلوب طوپلانہ، حساب ویرمہ،
میزان قورولما، صراطدن کچمہ، جنت نعمتی، جہنم عذابی کبی معادہ عائد خصوصلرک ہیچ
بری ظاہری، حقیقتی اوزرہ حمل اولونمایوب ہپسی مبداء و معادہ کی غفلتی اظہار ایچین
برر رمزدر، برر اشارتدر عبارتدر۔

مبداء و معادہ عائد اولان نصوص تمثیلہ محمول اولدینی کبی امر و نہیہ عائد اولان نصوص دہ
برر رمز، برر اشارتدر۔ شرعک بیلدیردیکی عبادت‌لرک ہپسی نماز و اوروج دکیلدر۔
بلکہ دین ایلہ دنیایی تعمیر ایتمکدر [1]۔

اخوان صفا عندندہ دین ایله فلسفہ برانش مکله دینی فلسفہ یه ارجاع ایله تعمیر ایتک
دیمک اولویور .

11 - نفی بامک - نفس جزئیہ نفس کلیه دن فیضان ایدوب عالمه منتشر اولان ،
فلك محیطدن مرکز ارضك منتها سنه قدار سرایت ایدن بر نوردر ، بر ضیادر ، بر
اشراقدر ؛ نفس جزئیہ نفس کلیه نك افرادندن باشقا برشی دکیلدر . نفس کلیه نك نفس
جزئیہ یه دفعه واحده فیضاننه مانع اولان شی نفس جزئیه نك هیولی دریاسنه طالماسی ،
جسمانی لذتله پك زیاده تمایل ایتمه سی در . نفس جزئیہ نه وقت غفلت اویقوسندن اویانیر ،
علوم و معارفده ترقی ده دائم اولور ایسه نفس کلیه یه التحاق ایدر آرتیق ابدی برسروره
نائل اولور ، یوقسه اسفل سافلینه اینهر ، هبوط دریاسنده بوغولور ، نفس جزئیہ نفس
کلیه یه خادمدر ، حسن خدمتده بولونور ایسه بدنندن آیرلقدن صو کرا یوکسك بر مقامه
نائل اولور . نفوس جزئیه ایچنده نفس کلیه نك فیضنی اك چوق قبول ایدن انبیا ،
محققین حکما ایله حوادث کائناتی وقوعندن اول خبر ویرن کاهنلردر . نفس کلیه دن
اك اول کوا کب ثابته دن عبارت اولان اشخاص فاضله نورانیه یه قوت سرایت ایدر .
صو کرا صره سیله کوا کب سبعة سیاره یه ، دها صو کرا اشخاص کائنه اولان موالید

ثابته یه سرایت ایلر ، سریان طبقی کونشك ضیاسنك هوا یه سرایتی کبی در [1] .
نفوس جزئیه نك جسد جزئی یه ارتباطنه سبب ریاضت ایله ، ادمان اخلاقی ایله کمال
بولق ، جوهر نده کی حکمت و فضائل و صنایعی قوه دن فعله چیقارمقدن عبارتدر که هیولای

جزئیه سی ده تام و کامل اوله یلسون .
نفوس فاضله بالقوه ملك ، بدنندن آیرلقدن صو کرا بالفعل ملك اولور ، نفوس شریره ،
بالقوه شیطان ، اجساددن آیرلقدن صو کرا بالفعل شیطان اولور . اولکیسی انسان
شیطانی ، ایکنجیسی جن شیطانی در [2] . ملکر جنتلرده ، شیطانلر جهنمده مسکون

اولانلردر .
نفس قوه متفکره سی سایه سنده وقوعندن اول واقع اوله جق شیلری تخیل ایده بیلیر ،
بوده رؤیا واسطه سیله اولور [3] ، نفوس جزئیه درلو درلو لذتله دویار ، لذتله

[1] 4 - 11 - 288

[2] 4 - 5 - 174 ، 2 - 16 - 362 .

[3] 4 - 5 - 154 .

شهوانیہ طبعیہ ، حیوانیہ حسیہ ، انسانیہ فکریہ ، ملکیہ روحانیہ اولمق اوزره دورده آریلیر ، شهوانیہ طبعیہ لذتی ییمه ، ایچمه لذتلی در که نباتده ، حیوانده ، انسانده مشتر کدر . حیوانیہ حسیہ لذتی مقارنت جنسیهده وانتقامده کی لذتدر که حیوانده وانسانده مشتر کدر . انسانیہ فکریه لذتی معلوماتک معنالیینی دوشوندیکی ، موجوداتک حقیقتلیینی بیلدیکی زمان نفسک دویدیغی لذتدر که نسانلرده و ملاکلرده مشتر کدر . ملکیہ روحانیه لذتی نفسک جسدن آیرلاقدن صو کرا بولدیغی استراحت ولذتدر که ملائکه یه مخصوصدر . نفوس نباتیه ایله نفوس ملکیه یالکز لذت دویارلر ، الم دویمازلر . نفوس حیوانیه یالکز جسمانی لذت و المری دویار ، نفوس انسانیه هم جسمانی ، هم روحانی لذتلی دویار [1] .

نفس نباتیه شهوانیه نك دردی ییمهده ، ایچمهده ، تلقیحده ؛ نفس حیوانیه غضبیه نك دردی ایسه قهر و غلبهده ، نفس ناطقه نك دردی ده معارف و فضائل اکتسابدهدر . نفس ملکیه نك دردی جسدن افتراقی ، ملکوت سمایه صعوده اشتیاقی خصوصندهدر .

نفوس حکما ، افعالنده ، معارفنده ، اخلاقنده نفس فلکیه یه بکزه مکه چالیشیر ، اوکا لاحق اولمغی اوزلر ، نفس کلیهده افلاکی دوندرمهده ، ییلدیزلری حرکت کتیرمهده . وکائناتی یاپمهده باری یه بکزهدر . بوتون بونلر باری یه اطاعت ، عبودیت ، اشتیاق ایچیندر . بوکا مبنی حکما اللهه معشوق اولدر ، فلك آنجاق اوکا اشتیاقدن ، اکتام بر حال ، اکت کامل غایه اوزره بقا و اوزون اوزادی یه دوامه محبتدن ناشی دوزر [2] .

انسانک ، جسدک توسطی ایله دویدیغی لذتلی جسمانی لذتدر . موجوداتک حقایقنی تصور ، صحیح اولان رأیلی اعتقاد زماننده ؛ ایی خوی ، ایی عادتی نفسنده دویدیغی زمان ؛ کوزل عمل ، خیرلی ایشلی آگدیغی زمان حاصل اولان لذتلی روحانی لذتدر . نفس فاضله نك بدن آیرلاقدن صو کرا حس ایتدیکی استراحت ، سرور ، فرح ، نعمت هپسی روحانی لذتدر که شریعت لساننده اوکا ثواب اطلاق اولونور [3] دعوت عمومه مخصوص اولمله نصوصده لذت و الم بعضی کره جسمانی ، بعضی کره روحانی ، بعضاًده هر ایکیسی آراسنده مشترک اوله رق وارد اولمشدر . [4]

[1] 35 - 16 - 2 ، 35 - 5 - 3 .

[2] 74 - 6 - 3

[3] 363 - 16 - 2

[4] 360 - 16 - 2

111 - معاری یلمک - اسلام فیلسوفلری جسمانی معادی انکار ایدوب یالکنز روحانی معادی قبول ایتمشلر ، « قدم عدمه منافیدر » نظریه سنه بناء عالمک فانی اوله جغنی عقللرینه صیغدی رده مامشلا ایدی . اخوان صفا بالعکس عالمک فانی اوله بیله جگنی قبول ایدیولر ، ایدی . « عالمک وارلغی آنجاق فیض باری ایله دائمی اولویور ، فیاضدن فیض دوام ایتدکجه عالم باقیدر ، فقط فیض کسلیرسه عالم فانی اولور . عالم ، آنجاق ارکاندن برینک غلبه سیله صو طوفانی ویا آتش طوفانی ایله محو اولور » حال بوکه اصل فیلسوفلر اجرام فلکیه نیک اجسام عنصریه نیک ، هیولانک اصلا فانی اوله مایه جغنی ، یالکنز صور واعراض و اشکالک تبدیل ایده بیله جگنی مدافعه ایدیورلر ایدی .

اخوان صفا اصل فیلسوفلر کبی معاد جسمانی حقنده وارد اولان نصوصی تمثیله حمل ایله مشلر در . جنت عالم ارواح ، جهنم عالم کون و فساد در . جنتلکر نفوس فلکیه ، جهنملکر حیوان جسدلرینه تعلق ایدن نفوس جزئیه در . جهنم طبقه لری نفوسک محبوس اولدیغی مختلف هوا وهوسلر ، متراکم جهالتلرد [1] جنت ایله جهنم آراسنه قونیلان صراط صورت انسانیه در . جهنمک پدی طبقه سی امهات اربعه ایله موالید ثلثه در . آخر طبقه سی انسانلق مرتبه سیدر . انسانلق مرتبه سی جهنم طبقه لرینک صوکی اولدیغی کبی جنت قاپولرینک ده ایلکیدر [2] . صورت انسانیه ویا جسد انسانی لسان دینده کی صراط اولدیغی کبی اعراف یا برزخ ویا حجاب ده اوله بیلیر [3] معدن صورتلری ، نبات صورتلری حیوان صورتلری هپ بر صراطدر . صورت انسانیه اللهک الی ایله یازدیغی کتابدر . خلق آراسنه قویدیغی میزاندر ، جزا کوننده خلقک مستحق اولدقلری ثواب و جزایی اولچدیکی براولچکدر [4] . اسفل سافلین هیولی دریاسی در . مع مافیله بعضی حیوانانک جسدلری ده صراط ، بعضیسی اعراف ، بعضیسی برزخ در [5] .

بعث نفسک غفلت اویقوسندن ، جهالت آغرلقلرندن اویانماسی ، معارف روحیه حیات بولماسی ، اجسام طبیعیه عالمی اولان قارا کقلردن چیقماسی ، هیولی دریاسندن قورتولماسی ، طبیعت اسارتندن خلاص بولماسی ، روحانی عالمنه ، نورانی محلنه دونمسی در .

[1] 3 - 7 - 94 ، 95

[2] 4 - 5 - 180

[3] 3 - 4 - 112

[4] 2 - 4

[5] 3 - 3 - 28

اخوان صفا جسمانی معادی عوام، چو جقلمر و قادینلر حقمندہ نافع اولہ بیله جکی اعتقادندہ ایسه لردہ معارفده یوکسک مرتبهده بولونانلر ایچین بی لزوم اولدیغنی درمیان اییدیورلر [1]. « برچوق زمان کچد کدن صو کرا عالم روحانی یه، محل نورانیسنه، جسمه تعلقندن اولکی حالته رجوع ایده جک اولان نفس جسمدن آیریلنججه عالم جسمانی خراب اوله جق، افلاک دوراجق، ییلدیزلر سیرایده میه جک، ارکان اختلاط و امتزاج ایلیه میه جک، نبات قورویاجق، حیوان که بهره جک، جسم صورتلری، شکللری، نقشلری آتاجق، نفس کندی عالمنه دونوب علت اولاسنه التحاق ایلیه جک، اونک یاننده قاله جق، اونکله برلشه جک [2]. »

« بویوک قیامت نفس کلیه نك فلکی بوشلایه رق علت اولاسنه دونمه سی، کوچوک قیامت نفوس جزئیه نك بدنن آیرلدقن صو کرا نفس کلیه یه دونه سی دره. نفسده یالکز معارف اخلاقیه و اخلاق ملکیه قالیر. »

« نفس کلیه نك قوتی فلك محیطك سطح اعلاسندن باشلایوب مرکز ارضه قادار سرایت ایتمش ایدی. اشخاص عالیه نك قوتی افلاکده، کوا کبهده، ارکانده موالیده سیر ایدوب مرکز ارضه اینه رک صو ک غایه یه واردقن صو کرا آرتیق اورادن محیطه دوغرو دونه جک. ایشته معراج بودر. بعثده بودر، قیامتده بودر [3]. مناسک حج تمامیله معراج ایچین بر رمز و اشارتدر، مثلردن عبارتدر [4]. نفس جزئیه تهذیب اخلاق ایله آراء صحیحه ایله، معارف حقیقه ایله، اعمال صالحه ایله کله بکزه یه جکی کبی، هیولای جزئیه ده کله بکزه یه جک، ایشته بو نفس جزئیه جسدن آیرلدقن صو کرا کون و فسادی قابل اولان یو بدنن اعلی و اشرف بر صورتده نشأت ایده جک. نته کیم بو باده « الناس نیام، فاذا مانوا انتبهوا » [5] حدیثی وارد اولمشدر [6]. »

« نفس جسدن آیرلدقن صو کرا باشلی باشنه قالیر. عالمی مشاهده ایدرک ربندن آنجاق پیغمبر، صدیقلمر، شهیدلر، صالحلر کبی کلوب کچن ابناء جنسنه التحاقنی طلب

[1] 3 - 7 - 88

[2] 3 - 9 - 121

[3] 2 - 8 - 122

[4] 2 - 6 - 93

[5] ناس او یقوده در ثولونجه اویانیر. بوسوز نبی سوزی دکیل، یلکه حضرت علی نك سوزی دره. فقط نبی سوزی اولق اوزه ره مشهوردر.

[6] 2 - 15 - 335

ایدر . نته کیم یوسف علیه السلام « توفنی مسلماً والحقنی بالصالحین » [1] دیمکه بونی قصد ایتیش ایدی . انسان بو دنیاده مختار صورتنده مجبور و مضطر ، احرار صورتنده کوله ، متنع صورتنده معذب ، مغبوط صورتنده مغروردر . باشنه تام بش حاکم مسلط اولشدر : 1 - فلك محیط ، 2 - طبیعت ، 3 - ناموس (شریعت ، تکالیف) ، 4 - پادشاه ظالم ، 5 - احتیاجلر [2] . نفوسک الٹایی حالی امور الهیه بی بلمک ، معارف ریانیه بی طانیق در [3] . رأی و اعتقاد اعتباریله اک کوتو انسان عاقبتدن قورقمايان ، جزا کوننه اینانمایاندر [4] .

نتیجه — اخوان صفا شیعیلکده کی تبری [5] اصولندن استفاده ایدرک اسماعیلیه باطنیه مذهبنه قادر ایلریله مشر ، شرایعده رمز و اشارت قبول ایتمکه اسلام فیلسوفلرندن ده ایلری کیتمشلردر . اخوان صفا شیعه نك اصول مذهبندن اولان وصی مسئله سنی [6] ، اسماعیلیه نك تعبیراتندن اولان « سابق وتالی » تعبیرلرینی اونوتما یورلر [7] ، انسانک ایکی شخصدن حدوثنی کی عالمکده ایکی هیولادن یعنی سابق وتالی دیدکلری عقل ایله نفسدن حدوثنی افاده ایدیورلر ، بونکاه برابر شیعیلکی منفعتیه آلت قیلان قصه خوانلر ایله یاس طوتانلری ذم ایله یورلر ، تبریدن ، لغتدن ، سوکوب صایمادن ، یاسجیلر ایله آغلایوب صیزلانمهدن باشقا برشی بیلمدکلرینی ، تر به لره قوشمق ، قبرلری دولاشمقده قرار قیلدقلرینی بیلدیریورلر . امام منتظر حقنده ده « امام منتظر آرالرنده در ، او بونلری طانیر ، فقط بونلر اوننی طانیازلر » دیهرک جاهلکلرینی اولو اورته خبر ویریورلر [8] .

اخوان صفا دین ایله فلسفه بی برلشدیرمکه عبادتلری شرعی و فلسفی دیه ابکی یه آیررلر ، شرعی عبادتلر شرعک امرلری ، نهیلرذر . فلسفی عبادتده توحیدی

[1] مسلمان اوله رق جائی آل ، بنی صلاحیه الحاق ایله .

[2] 90 - 7 - 3

[3] 82 - 1 - 4

[4] 85 - 1 - 4

[5] طوتدینی اعتقادک خلافتی اظهار ایتک

[6] 422 - 17 - 2

[7] 406 - 17 - 2

[8] 197 - 7 - 4

اقراردر . اخوان صفا کندیلرینی هر ایکی عبادتی جمعه داها لایق اولدقلرینی بیان ایدیورلر : « بویلهجه ظاهری عبادتلی ترک ایتمک ایسته مدکلرینی ، غالباً باطنی اولمادقلرینی احساس ایتمک ایسته یورلر . بونکله برابر هر ایکی عبادتی جمع ایتمه نیک مشکل اولدیغنی ده اونوتمایورلر . قربانی ده شرعی و فلسفی اولمق اوزره ایکی یه آیریورلر ، شرعی قربان حجه مأموربه اولان قرباندر . فلسفی قربان ایسه بدنی تولومه تسلیم ایله قورقوی براقه رق اللهه یا قلاشمق در نیته کیم سقراط زهری ایچنجه بونی یامش ، ارسطو توله جکنی اکلاینجه تلیدلرینک حزن و کدرلرینه قارشلی «تفاحه» ده کی وصیتی یازمش ایدی . اک بویوک قربان دنیا محبتنی براقمق ، دنیا دن یوز چه ویرمک ، تولومدن قورقما یوب اونو اوزله مک در . اخوان صفا قربانک هپسینی ، شرعیسنی ده ، فلسفیسینی ده جمع ایدرلر . «شریعت محمدیه و ملت هاشمیه ده اوچ بایرام واردر ، رمضان بایرامی ، قربان بایرامی ، غدیر خم [1] . فلسفه ده کی اوچ بایرام کونشک حمل ، سرطان ، میزان برجلرینه نزولی کونلری در . »

«ارتجال بنی کونی جزن کونیدر ، فلسفه ده کی حزن کونی ینه کونشک جدی بر جنه نزولی کوننه مصادفدر . ایشته بودورت بایرام و حزن کونلری فلسفه ده دورت موسمه کوره قبول اولونور [2] »

پیغمبرلرک دعوت ایتدکلری ایمان ظاهری بر ایماندر ، حقیقی ایمان ظاهری ایمانک حقیقتنی یقیناً بیلوب اعتقادینی کیزله مکدر . اخلاص زهد ، صبر توکل ، قضا و قدر هپ ایمانده داخلدر . [3]

اخوان صفادینی مذهب لرینی تمامیه فلسفی بر نظر ایله ایضاح ایدیورلر ، دینی فلسفی کوروش ایله کورو یورلر . دعوت ایتدکلری شیئی یکی بر مذهب بولمایورلر ، بلکه پیغمبرلرک طریق ، فاصل حکیملرک رأی ، هدایتده بولونان اماملرک مذهبی بیلورلر ، دینده

[1] حجة الوداع دن عودت لرنده غدیر خم دنیلن محله ، پیغمبریمزک حضرت علی بی وصی تعیین ایتدیکی کون که تمامیه شیعه مذهبنه موافقدر .

[2] 4 - 9 - [273] دن [280] ه قادار

[3] 5 - 4

تفرقه بی بر اقوب بر رأی و مذهبی طوتمق هم پیغمبرك ، هم حكيملك ، هم اماملك مذهبی در ،
 ديمك ايسته يه يورلر . فلسفه ده انتقائی ، دينده محمدی ، مذهبده امامی اولو يورلر . حيوان
 رساله سنه باقيلير سه نسبتده فارسی . دينده عربی ، مذهبده حنفی ادا بده عراقی طريقده مسیحی ،
 علومده يونانی ، بصيرتده هندي ، سيرتده صوفی ، اخلاقده ملكی ، رأیده الهی ، معارفده
 حمدانی اولوق لازم كله جك .

از میرلی

اسماعیل هفی

[Faint handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page]